

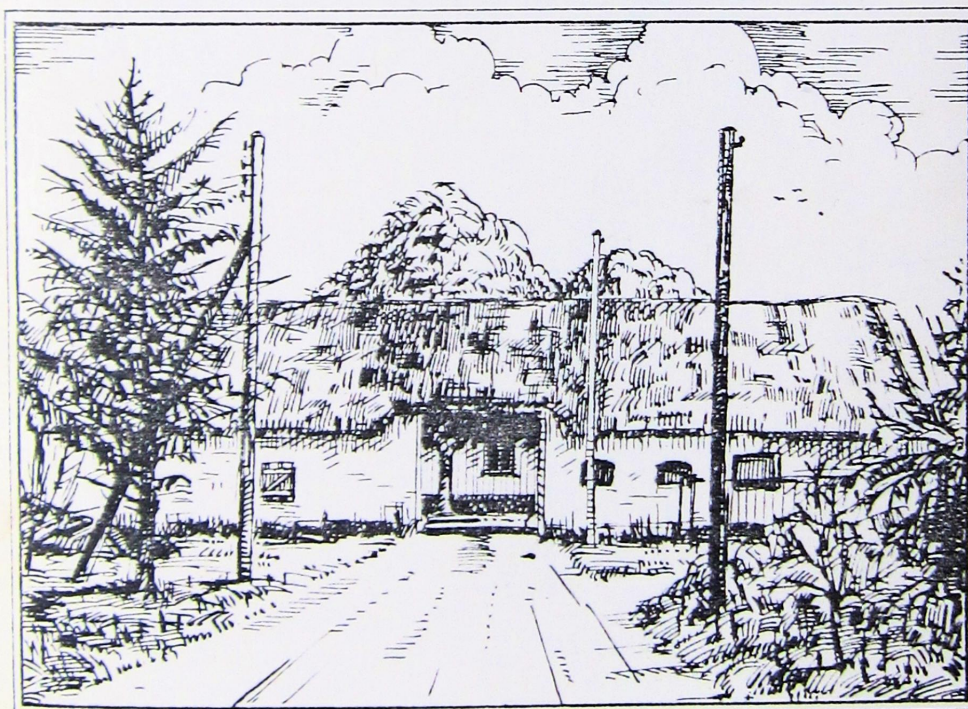
ALMA BROCKDORFF

ET SOGN II.

Før lyngen

Under lyngen

Efter lyngen

Blåby præstegård omk. 1937.

Kennard Jensen 1988

FORLAGET *Heureka* VESTERVIG
1988

ALMA BROCKDORFF

ET SOGN II.

Før lyngen

Under lyngen

Efter lyngen

FORLAGET

Heureka

VESTERVIG

1988

Sats og tryk: HEUREKA, Vestervig.

Papir: 90 g. MultiCopy fra HAVREHOLM.

Omslag 110 g. PALADIN fra HAVREHOLM.

Oplag 200 stk.

JULESALMER OG ANDRE SALMER OG SANGE.

Henning Sørensen fortalte mig for nogle måneder siden, at for 50 år siden, da kirkegængerne gik hjem fra julegudstjenesten, sagde de til hverandre: "Jah, det var jo ikke de julesalmer, vi plejer at synge"!

Nu havde de jo lige fået en ny præst. Men næste jul, da de gik hjemad, lød det: "Nu har pastor Brockdorff fået det lært"!

Min mand var ikke nogen nybegynder, da dette fandt sted. Han havde i tre år stået i den mest fortrinlige lære som kapellan hos sognepræst, K. Fenger—Eriksen, Gammelby præstegård, en af vore betydeligste præster. Men det viser, at menigheden og præst skal lære hinanden at kende.

Det tager sin tid at lære et sogn at kende, at lære, hvem der er i familie med hvem, og at lære netop dette sogns særpræg at kende.

For at illustrere dette vil jeg fortælle om fire af mine gode venner i Filskov sogn.

— En søndag efter gudstjenesten stod jeg ude foran kirkedøren og sagde så pludselig: Ja, men nu er vi her alle fem!

De fem var Karen Frøkiær, Larsine Nielsen, Kirstine Mikkelsen, Kirstine Egebjerg og mig selv.

De fire var umådelig søde imod os i de tunge år under krigen. En kom med sukermærker, en kom med "kaffe", som hun selv havde ristet af korn og malet på kaffemøllen.

Men hør nu bare, hvordan de fire var i familie med hinanden, og se derigennem et lille udsnit af sognets befolkning, som endnu dengang var så indfiltret i hinanden som ærtehalv.

De havde alle tilknytning til Midtgården.

Larsines far, Anders, var født på Midtgården som søn af Mikkil Andersen og Dorthea.

Kirstine Egebjergs far, Jacob Kristian var en broder til Anders, og det var Kirstine Mikkelsens svigerfar, Chresten også.

Tilmed var Kirstine Egebjergs mor og Kirstine Mikkelsens svigermor søstre. Karen Frøkiærs broder var gift med Kirstine Mikkelsens mands eneste søster.

Selvfølgelig går der lang tid, inden man finder ind i hele den labyrint af slægtsforhold, og selvfølgelig begår den udenforstående den ene bommert efter den anden.—

Men efterhånden kommer man ind i sognets historie og aner en vis sammenhæng med dagen i dag. Således var Kirstine Mikkelsens mor den første, der frigav tanken om at få bygget en kirke i Sønder Omme Østersogn. Hun havde også over to mil at gå for at komme i kirke.

Det giver fire mil hen og hjem — en rask lille spadseretur på små 30 km.

Nuvel, man fik ikke én, men to kirker i Østersognet – på betingelse af, at hver gård skulle stille med 1 spand heste og en mand 1 dag om ugen, indtil kirkerne var rejst.

I forsommeren, medens kirkens tykke mure voksede for hver dag, der gik, og medens vognene rullede hen ad hedevejene imod kirken og arbejdet med at rejse murene, fødtes der en dreng i april måned. I maj måned – på selve pinsedagen – fødtes der en pige, i det område, som siden skulle få navnet, Blaahøj sogn.

Skæbnen ville, at de to skulle blive mand og kone. De fik en børneflokk, de fik en gård, og da sønnen overtog gården, fik de et hus ved Blaahøj kirke. De havde som unge været på højskole, og de havde ikke glemt sangene i højskolesangbogen.

Hver anden onsdag besøgte Peder og Ane Guldbrand os sammen med nogle af de andre prægtige mennesker i sognet.

Peder Guldbrand havde påtaget sig at finde frem til tre sange i højskolesangbogen, som vi sang efter, når vi havde fået kaffe.

Så ved den tid rejste Peder Guldbrand sig, stillede sig bag sin stol og sang for. Ordene i "Du danske mand af al din magt" fik en dybere betydning, når man havde hørt Peder Guldbrand synge dem. Her var der én, der ville stå vagt. Værdierne fra

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

højskolen gav han videre til os. "Nu skal det åbenbares, at gammel kærlighed" var en af hans kære og kendte sange. Vi sang om årtiderne: "Når vinteren rinder i grøft og i grav" — Nu er dagen fuld af sang" - "Sneflokke kommer vrimlende". Vi samledes ikke i de værste vintermåneder. Afstandene var for store. Men engang, vi mødtes med Peder Guldbrand i vinterens hjerte, sagde han: "A venter på forår", og det var ikke blot foråret i naturen, men også vore sangaffener, han ventede på, forstod vi.

Medens de endnu boede på gården, havde Ane Guldbrand nogle bistader, og et af de første minder om hende var, at hun kom med et glas honning til os. Jeg kan endnu 50 år efter huske, hvor hun gav mig honningen.

Flere digtere har udtrykt, at naturen i Vestjylland får én til at opleve begivenhederne stærkere end i andre egne af landet. Måske dette var mere fremherskende i lyngens tid; men forårets komme har jeg nu ikke oplevet så stærkt som i Blaahøj. Når sneen begyndte at smelte på tagene og vandet dryppede ned på jorden, fyldtes man med en egen lykkefølelse. Det gjorde man også, når viberne og bekkasinerne kappedes om at fylde luften med "sang".

En påskelørdag stod jeg ved vinduet i præstegården og så ud i haven, og her er hvad jeg så:

Pinselørdag efter middag
solen gennem skyer brød,
efter regn den lange fredag
lys den over haven gød.

Kun et kort minut den skinned'
på en trærod klædt med mos,
hvor en rødhals sig besinded',
for den havde bud til os.

Just i går dens adelsmærke
blev på fjerne frænde sat.
Torne, torn, de' som værke,
drog den ud, mens dag var nat.

Ham den kunne, lindring give
det de andre formå;
Korset var en himmelstige;
nu kan de Ham ikke nå.

Intet kan for ham vi gøre,
kun for dem, han elsker her.

Men fra Ham en vej jo føre
ned til hjerte hvert især.

Nu mangler vi noget om pinsen, for som Grundtvig skriver: Påske og pinse udsprang af jul – så lad og glæden af tro i skjul
– spørge forgæves om magen.

Den sidste pinsेमorgen, vi tilbragte i Blaahøj præstegård, skinnede solen i al sin glans.

Men inden vi tog op til kirken for sammen med menigheden at synge:

I at sin glans nu stråler solen
livslyset over nådestolen.
Nu kom vor pinseliljetid,
nu har vi sommer skær og blid,
nu spår os mer' end englerøst,
i Jesu navn en gylden høst.

altså før vi sang dette oppe i kirken, var der et jubelkor, som sang pinsesalmer for os. Aldrig havde jeg hørt havens sangfugle synge som denne pinsेमorgen. Det var helt eventyrligt, så eventyrligt, at den travle præst, som både skulle være færdig til at tage afsked og skulle have memoreret på sin pinseprædiken, måtte have båndoptageren sat til for at gemme lidt af denne pinsेमorgens fuglesang.

A propos salmer og salmebog, så kom der en ny salmebog i 1953. Min mand var ikke begejstret for, at sognet skulle til at købe nye salmebøger. Han havde jo i 1937 set, at den salmebog, der blev autoriseret i 1897 ikke i alle hjem havde afløst salmebogen fra 1855. Peder Guldbrand var heller ikke begejstret. Han var så vred — at han antydede, at hvis den nye salmebog blev indført, kom han ikke i kirken mere.

Men indført blev den. Imidlertid fandt de to på råd. Nok var den nye salmebog blevet indført; men det var jo immervæk præsten, som skulle vælge salmenumrene til gudstjenesten. Og de blev valgt ud fra den gamle salmebog.

Hver lørdag fik kirkesangeren og organisten så et brevkort med numrene til søndagens gudstjeneste, de numre, der skulle sættes op på nummertavlerne i kirken, og det var selvfølgelig numrene i den nye salmebog.

Men hver lørdag fik Peder Guldbrand et kort med salmenumre, det var andre numre, men de samme salmer, nemlig numrene fra den gamle salmebog. Sådan ordnede de to salmebogskrisen til stor fornøjelse for dem begge.

TILTRÆDESESPRÆDIKEN

Søndag, den 23. august 1936.

Blaahøj kirke kl. 10.

Filskov kirke kl. 14.

11' søndag efter Trinitatis.

Teksten: Lucas 7, 36–50., om kvinden, der trænger ind i selskabet hos Simon, farisæeren, og salver Jesu fødder.

Vi hører i dag om to menneskers møde med Jesus Kristus. Det er altid det centrale i kristendommen: det enkelte menneskes møde med Herren og Frelseren.

Det vil evangeliet vise os, dertil vil Helligånden vejlede os.

Så er det da blevet min velsignede opgave at søge at vise jer hen til Jesus Kristus, som der fortælles om i dag, og som der prædikkes om hver eneste søndag i alle de kristne kirker. Og så må I også regne med, at det er det jeg vil – under bøn om Guds velsignelse og Helligåndens vejledning – ikke for at dømmе eller fordømme, men for at give jer den håndsrekning, som det ene menneske kan give det andet i denne sag, ved at vidne om Ham, som man selv har fundet lykken og freden

og frelsen hos.

Det er jo mærkeligt så forskelligt vi ser på Jesus Kristus. Netop i teksten i dag kommer det så klart frem: vi ser to menneskers stilling over for Jesus Kristus.

Profeten fra Nazareth – var ikke agtet af jødernes religiøse ledere, de skriftkloge og farisæerne.

Alligevel var der en dag én af dem, Simon hed han, som syntes, at det kunne være en venlighed imod Jesus at invitere Ham til middag. Det kunne jo også være ganske interessant selv at have set og hilst på den nye profet.

Og sådan hændte det, at Jesus en dag kom til. middagselskab hos en af de fornemme farisæere.

Men selskabet bliver pludselig afbrudt. En kvinde trænger sig ind og kaster sig ned for Jesus og giver sig til at salve Hans fødder og væde dem med sine tårer og tørre dem med sit hår og kysse dem.

Hvilken forskel dog på den måde, de to mødte Jesus på.

Hvilken inderlighed og hjertelighed hos denne kvinde; skønt hun var en skøge. Hun længtes af hele sin sjæl efter at komme ud af synden og møde Jesus Kristus og høre syndstilgivelsens ord af Ham. Det var blevet hende så stort og så afgørende, at hun måtte sætte alle andre hensyn til side, skammen og skandalen: at hun, som hun var kendt i byen, trængte ind i selskabet. Men hun måtte, kunne ikke andet.

Og så Simon, der nok inviterer – men med tilpas overlegenhed – intet velkomstkys og heller ingen vand til at tvætte fødderne efter den trættende og varme vandring på vejen.

Det har noget at sige til os. Jesus bruger en lignelse: To mænd skylder penge til en tredje; den ene 500 denarer, den anden 50; når nu manden eftergiver dem begge gælden, vil den, der har fået mest eftergivet, da selvfølgelig elske manden mest; det er da klart.

Og når der nu bor to mænd i et sogn, og den ene synes, at han i det store og hele er en rigtig brav mand, der passer sine ting og betaler sin skat, og så må det være godt med det. Den anden har set ind i sig selv og set, hvor meget ondt og egoistisk og urent der er, og han har fået det tilgivet for Jesu skyld – så er det også klart, at den sidste vil komme til at elske Jesus mere end den første. Så er det altså vejen til at komme til at elske Jesus, at vi ser vor synd og kommer til Jesus med den for at få den tilgivet.

De to vil også være helt forskelligt indstillet. Den ene vil måske tro, at han engang imellem skal gå i kirke for at gøre kirken eller Jesus en tjeneste. Den anden forstår, at det er livets rigeste feststunder, hvor vi kan få lov til at møde Jesus, høre Hans ord og samles om Hans nadverbord og om døbefonten. Vi vil trænge os ind til Jesus, høre ham helt til og tage imod al den kærlighed og tilgivelse, som han har til hver af os.

Det er nemlig det, der ligger bag det alt sammen (også i den lignelse, at manden vil eftergive alt gælden, og at Gud vil tilgive os al vor synd, at Gud elsker os, og Han vil være vor far, og vi vil være Hans børn, at der er en almægtig og kærlig Gud til.

For mange lyder det som en tåbelig påstand.

En kærlig og almægtig Gud, der leder og styrer alt, midt i al det vi læser om; menneskers ondskab, når vi læser om de ubeskrivelige rædsler og råheder, som finder sted i et europæisk land, hvor landsmænd myrder landsmænd, og hvor det hele ser ud til snart at skulle blive til en ny verdensbrand — og så os, som trods kriser og arbejdsløshed dog har det så uendelig godt i Danmark, — skønner vi nok på? Er kirkerne fyldt af mennesker, der jubler i tak til Gud for alle Hans gode gaver: at vi har fred i landet — at vi uhindret kan høre Guds ord og samles om døbefont og nadverbord.

Er det ikke aldeles ufatteligt, at alle danske j kirker ikke er fyldte til trængsel hver søndag?

Er vi da så forblindede, at vi ikke forstår, hvor velsignet god Gud hidtil har været mod vort folk og os enkelte?

Lad os dog skønne på det og endnu måske i sidste øjeblik undgå Hans vrede over vor tankeløshed og utaknemmelighed.

I 1914 slap vi fri; men hvem ved, om det går ligesådan, når det bryder løs næste gang.

Verdenssituationen er spændt til bristepunktet.

Gud give, at mange også i vore sogne ville være med til at slå kreds i bøn for freden i verden: om Gud dog endnu engang vil forbarme sig over verden og os.

Situationen i verden kan vi ikke vide noget sikkert om, — meget tyder på, at det er de sidste tider, og da ved vi af Jesu egne ord, at krig og rædsler skal komme over jorden.

Men vor egen nødsituation, din og min, vor synd og vor uro, vor længsel – den ved vi noget om. Vi ved også tilstrækkeligt til at kunne leve lykkeligt og fredfyldt, for vi ved, at Gud elsker os, og at Han ved Jesus Kristus er kommet os i møde med hele sin forbarmende og frelsende og oprejsende kærlighed.

Og sådan som tilgivelsen den dag var rede for; hin kvinde, blot hun selv kom til Jesus med en ærlig og ydmyg og tillidsfuld bøn, sådan er tilgivelsen og frelsen ved Jesus, rede for os, når vi kommer til Ham, når det virkelig er blevet vort ønske og vort hjertes inderligste begær at høre Ham til og få Hans fred ind i vort liv.

Har du nogensinde rigtig prøvet at tænke over, hvilken rigdom og velsignelse Gud har kaldet dig til, at du må være Hans barn. Man kan undertiden, når man træffer mennesker, som ikke kender noget videre til det, høre den opfattelse, at det at være kristen er noget forfærdeligt kedsommeligt og trist: at det er noget, man helst skal holde sig tre skridt fra livet. Og så er det så misforstået, som det overhovedet kan være!

Det er jo det lykkeligste af alt, Gud har kaldet os til. Alle Hans velsignede gaver har Han jo givet os, for at vi skal takke Ham for dem, glæde os over dem og bruge dem til Hans ære og vore medmennesker til gavn og hjælp. Gud vil være med i det alt sammen.

Den synd, som Gud vil, at du skal bryde med i dit liv og som du skal tage en alvorlig kamp op imod, men som du måske synes, det er så svært at slippe, den får du jo rigelig erstatning for gennem den fred og velsignelse, som Gud giver dig, gennem Hans nådige ord om syndernes forladelse.

Så skal du også vide, hvad Gud i dag har til dig. – Han har dette at sige dig, at Han længes efter at give den fred og tilgivelse, som du inderst inde også længes efter. Han har gjort alle ting rede. Det er ikke noget, du først skal arbejde dig op til; men ved korset på Golgatha blev det fuldbragt, også det, at du kunne finde fred og få tilgivelse. Og fred og tilgivelse vil Han skænke hver den, som ærligt og ydmygt beder derom. Og så vil Han, at der skal være en flok glade og taknemmelige mennesker, som elsker meget, fordi de har fået meget tilgivet. Elsker Gud og derfor vil stå sammen i det arbejde, som Gud har lagt hen til os: både det timelige, hvor vi hver især har fået vor gerning, men også Guds Riges arbejde, en flok glade og taknemmelige kristne, for hvem ugens festligste stund er gudstjenesten i kirken, en flok, som vil slå kreds om alt kirkens arbejde i sognet og også tage deres præst og præsterne I med i deres daglige forbøn om, at Gud vil bruge også os, trods*vor synds skrøbelighed.

Så lad os da for Guds ansigt hver især gøre op med vor synd, alle de mange former for synd, som bor i hver eneste af os; lidt forskelligt for de forskellige, men meget fælles for alle: egoisme, forfængelighed, ukærlighed, misundelse, nok til at vi ser for meget på vort eget, så at vi ikke helt tør tage Gud på ordet og gribe om Hans forjættelser – sådan at al mismod og angst forsvinder, og hvad der ellers kan være, som hindrer eller i hvert fald svækker den daglige forbindelse med Gud i bøn og tro. Lad os som kvinden gå med det til Jesus — koste hvad det koste vil.

Jeg finder ikke fred, før jeg har hørt Hans ord: "Dine synder er dig forladte. Din tro har frelst dig, gå bort med fred!"

Ja, så velsigne Gud er her iblandt os til at se vor synd, at vi må kunne finde ind til nåden ved Jesu Kristi kors og finde den lykke og fred og frelse, som Gud ved Jesus Kristus har kaldet os til.

Amen!

H.N. Brockdorff.

NORDLYS.

I Grækenland findes der en meget stejl klippe, 2en ligger på et ufrugtbart område, som kun beboes af munke. Der er i hundredvis af munkeklostre på dette område; som hedder Athos; men det mest utilgængelige kloster ligger på spidsen af den stejle klippe. En munk ved navn Simon så engang et lys på toppen af klippen og så det som et tegn på, at han skulle bygge et kloster helt deroppe.

Der har i radioen været en reportage af en danskers besøg i dette kloster, og da jeg hørte det, kom jeg til at tænke på noget, jeg hørte for 50 år siden.

Min mand kom hjem fra et besøg på Brande sygehus. Den mand, han tog ind for at besøge, lå på en to-sengs stue. Da min mand var ved at sige farvel, sagde den anden patient på stuen, at han ganske vist ikke var fra Blaaahøj sogn, men han ville nu gerne fortælle præsten i Blaaahøj noget! Og så fortalte han, at han som lille dreng havde været på besøg hos sine bedsteforældre, der boede på aftægt i et . . . as i et hus nær ved deres tidligere gård. Gården var Søndergården i Hallundbæk. Bedstefaderen hed Hans Madsen og sønnesønnen hed August. Det var altså August Søndergaard, der fortalte følgende til præsten i Blaaahøj. Han havde nu en gård i Skærlund i Brande sogn.

En sen aften kom Hans Madsen ind i stuen til drengen og den gamle kone og sagde, at de skulle komme ud og se noget, de aldrig havde set før.

De vægrede for sig. Det var sidst i september, og vejret, var køligt. De ville helst blive i den varme stue; men gamle Hans Madsen blev ved, og for at føje ham, gik de så med ud.

Så stod de da der og så nordlysene komme i bølger ud mod nordvest. Ingen træer tog udsigten. De så nordlysene strække sig helt fra kimingens rand og op over himmelen lige over deres hoveder. Kun en ting brød horisonten.

Det var højbakken Blaaahøj, hvis omrids trådte skarp frem mod den røde himmel.– Og pludselig dannede lysbølgerne et kors deroppe over højen.

Vi er så heldige, at vi kan sætte dato på denne begivenhed, i VEJLE AMTS FOLKEBLAD for året 1870 står der nemlig fortalt, at der den 24. september var et pragtfuld nordlys med lysbølger over vesteregnet.

Den 25. september var der også nordlys, men uden bølger.

I "Liber Daticus" i Sønder Omme præstegård står der skrevet, at tanken om at rejse en kirke i Østersognet fremkom, medens Edvard Rambusch var sognepræst i Sønder Omme. I året 1871 blev pastor Rambusch forflyttet til et andet sogn. Helt indtil året 1876 var planerne om den nye kirkes beliggenhed koncentreret om gården Egebjerg, som lå midt imellem Filskov og Omvrå. Så fik omvråbønderne sat igennem, at der blev bygget to kirker i Østersognet, en i Filskov og en i Omvrå, og resultatet blev, at der blev bygget en kirke der, hvor de to gamle og drengen havde set korset over høj bakken Blaaahøj.

LIDT OM UNDERVISNINGEN I SØNDER OMME ØSTERSOGEN, hentet fra Vejle og Ribe Amters årbøger, samt fra Jens Kierckebye, pastor Karstoft, Nielsine Bie, Ole Dejgaard og Skrubbeltrang.

Det er meget lidt vi ved om almuen skolekundskeber fra reformationstiden og op til år 1800. Fra den tid begynder almuen at blive selvstændig – på mange områder – og man derfor ikke længere kaldes almue.

Imidlertid kunne store dele af almuen læse, hvad mange: nok ikke mener i dag. Det fremgår af, at "Biskop Jesper Brochmands Huspostil (som udkom i årene 1635–38 og i henved 200 år skulle blive almuen andagtsbog". I Kristian V.s "Danske Lov" (1683) påbydes degne og degneboliger. Under Frederik IV. bygges der 240 rytterskoler, fra 1720 og fremefter. I 1736 indførtes konfirmationen.

Man var interesseret i, at konfirmanderne selv kunne læse i bibel og katekismus, og det var nok medvirkende til, at der i 1739 indførtes pligtig skolegang.

Sønder Omme Østersogn er på størrelse med Amager. I 1739 var der 22 familiefædre der. De var meget selvstændige, kendte kun hoveri af navn og rådede over store lands trækninger. Lærer Jens Kierckebye, der fødtes i 1798 som søn af sognefogeden i Bøvl fortæller, at herremanden havde agtelse for de gamle odelsbønder. De kunne tænke selv, de havde penge på kistebunden, og de underviste deres børn. Viste en dreng sig ved denne undervisning at være velbegavet, blev han om vinteren sendt til en god skole.

Det var derfor med blandede følelser, at at gårdmændene i Sønder Omme sogn modtog opfordringen fra pastor Wellejus til søndag d. 1. marts 1741 at møde i kirken og efter gudstjenesten behandle spørgsmålet om ordningen af skoleforholdene efter den nye lov, som kom i 1739. Men de kom — mand af huse —. Og de fik at vide, at alle børn nu skulle gå i skole. Intet barn måtte have mere en kvart Miil til skolen.

De skulle opføre skolebygninger, og de skulle betale lageren. For at bøde lidt på de faste udgifter derved, skulle lysene på alterbordet kun tændes under altergangen. Hver søndag ville der blive samlet ind til skolekassen i kirken. Enten kunne menigheden lægge pengene i en pose, som blev båret rundt i kirken på en lang stang, eller lægge dem i en beholder udenfor kirkedøren. De penge, der kom ind på de to måder, hed henholdsvis tavlepenge og bekkenpenge.

Det huede ikke rigtig sognets folk. De så med det samme, at udgifterne ville blive for store. Desuden var de jo vant til selv at bestemme, og de syntes jo nok, at de havde formået at give dem af deres børn, der magtede det, en god undervisning. Og så var der jo det med pasningen af fæ og får. Det var jo om sommeren overladt til børnene.

De 22 familiefædre fra Østersognet så endnu mere betænkelige ud end de øvrige i kirken. Hvordan skulle de med de store afstande få rejst skole, så intet barn fik mere end en kvart mil til skolen..

Og hvordan skulle børnene forår og efterår komme over bække og åer. Selv over Omme å, som ikke var nogen lille å, var der kun en "spang", en planke at balancere på, og det kunne være svært nok for voksne at komme helskindet over åen – det vidnede drukneulykkerne om.

Nå, tiden ordner meget. Høsten landet over i 1739 blev dårlig, og derfor måtte loven i 1740 laves om, så det blev godsejeren, der skulle bekoste bygningen. Det hjalp jo lidt.

De 22 familiefædre påberåbte sig, at de ikke kunne undvære børnene til hjælp om sommeren, og de fik sat igennem, at børnene om vinteren skulle gå i skole hele tiden, men om sommeren kun skulle gå i skole een dag om ugen.

Man formoder, at disse 22 fædre gav stødet til "den vestjyske skoleordning", som kom til at fungere i henved 200 år. På grund af de store afstande og de vanskelige veje fik Østersognet tilladelse til at få en omgangs lærer, som skulle gå fra gård til gård og undervise børnene.

I 1756 kom biskop Brorson på visitats i Sønder Omme. Han omtaler degnen Christen Friis, som nu foruden at være degn også var blevet skoleholder.

Han får det vidnesbyrd, at han er upåklagelig såvel i levned som i embede.

I hovedsognet var der endnu en skoleholder, som får samme vidnesbyrd, og to medhjælpere.

Vi kan regne med, at den ene af medhjælperne har undervist i Østersognet. Skoleholderen har i hvert fald. Det fremgår af Brorsons visitatsbog fra 1762, hvor det hedder, at "en løbe-skoleholder underviser børnene i den østre del af sognet".

Først i 1790-erne kom de første seminarier og i 1814 den nye skolelov. Nu blev der bygget skoler; men omgangs skoler eksisterede stadig, som f.eks. i Østersognet, hvor der var under 30 børn. Læreren holder skole i Filskov 3 dage om ugen. De andre 3 dage underviser han, den ene uge i Omvrå, den anden uge i Hallundbæk; så må børnene følge ham.

Vi har en beretning om en skolegang i Omvrå omkring 1850. Nielsine fortæller: "Vor omgangslærer hed Ib Kristensen Utoft og boede på Boutbjerg. Den første tid holdtes skolen i en gård nord for bækken. Jeg var så lille, og vejen så farlig, at læreren et par gange bar mig hjem. En dag ved tøbrudstid svulmede bækken så hurtigt op, at da jeg stod på broen, kunne jeg hverken komme frem eller tilbage for vand. Og ulykken blev ikke mindre, da jeg i forskrækkelsen tabte min dyrebare bibelhistorie, en arv fra min far, i bækken. Heldigvis kom en af bedstefars karle i rette øjeblik og reddede mig i land på sin ryg. Bibelhistorien fik han også fisket op.-

Senere flyttede skolen til Hallundbæk, og jeg fik længere vej at gå. Vi blev undervist i en stue hos "Lille Hanne". I Filskov ordnedes forholdene på følgende måde: To mænd på Smedegården og på Midtgården, som var svogre, byggede en skole i Midtgårds have, da børneflokkene i de to gårde voksede til. Man måtte nemlig oprette en privat skole og endda få pengetilskud til den, hvis 10 børn ville søge den.

Af folketællingen, hvor vi kan se, hvor gamle børnene er, kan vi se, at denne skole må være blevet bygget mellem 1840 og 1850. Det passer fint sammen med beretningen om, at Birkedals gode ven, en seminarist og uddannet lærer, blev lærer i Filskov. Birkedal var jo præst i Sønder Omme fra 1840 til 1849.

Der har været holdt skole der, indtil skolen på Raulundvej blev bygget i 1874 og skolen i Hjortlund 1888. Vi har nemlig en brandforsikring fra 1861 for Jacob Skaarup og Lars Pedersens skolehus på matr. nr. 4a! —

Endvidere har vi en inventarliste fra 1872, både for Filskov og Sønder Omme skole. Begge steder findes diverse læsebøger

og regnebøger, sangbøger, Ny Testamente og kort. Men i Filskov er desuden bøger om geografi og fædrelandshistorie, der er 3 conventsalmebøger, af de nye fra 1855; der er Norges Kongekrønike og en lærebog i gymnastik og flere småbøger. Omvrå og Hallundbæk har næppe været dårligere forsynet med undervisningsmateriale. Dels har de altid kappedes med Filskov, dels var der mange lærere fra gårdene i Omvrå.

Der var Karstoft fra matr. 1a, der var Ib Christensen Utoft fra matr. nr. 2 og ikke mindre end 3 lærere fra matr. 4. Skolestuen hos "Lille Hanne" blev ret hurtigt afløst af 2 skolestuer. Sognerådet lod nogle få bygge til Hamborgs stuehus midt imellem Omvrå og Hallundbæk.

Der var bilæggerovn, som konen på gården skulle fyre op i og et stort krus dejligt øl på et af skolebordene, fortæller pastor Karstoft, der først gik i skole der og senere blev lærer det samme sted. Da hans far solgte gården og flyttede til "Jakobsminde", måtte Karstoft gå til "Markskolen", som var indrettet i en aftægtslejlighed i en firlænget gård.

Han var godt tilfreds med skolestuen og læreren, men ølskruset var afløst af en vandspand med øse.

De mange dygtige unge mennesker, der i hele Østersognet arbejdede på at blive lærere og ikke var blege for at gennemgå en eksamen hos provsten i den anledning, har ganske givet bidraget til at anbringe undervisningen på et højt stade, helt op til dette århundrede.

LAHSINES OPLEVELSE.

Larsine boede som ung pige hjemme hos forældrene på Stenagergård, fordi hun syede.

Hendes broder, Iver Mikkelsen, var i 1890 lærer i Filskov. Nu havde han overtaget et børnehjem i Herning. En dag sad Larsine og hendes moder og snakkede om, at det var længe siden, de havde hørt fra Iver. Larsine tilbød da at gå til Herning og spørge til ham. Der var mange mil til Herning, og vejene var trælse; men hun var da kommet så langt, at hun kunne se Herning. —

Og så vender hun om og går de mange mil tilbage og kommer hjem om natten. Hun er bange for at fortælle, hvordan hun har båret sig ad og lister forsigtig igennem forældrenes soveværelse; Men moderen hører hende og spørger: "Er der dig, lille Larsine"?

Larsine går grædende til bekendelse; men hendes fortvivlelse bliver til undren, da moderen fortæller, at der er udbrudt difteri tis på børnehjemmet. "Så det var mig, der bad dig hjem", slutter moderen.

Af nærværende bog udkom i 1987 50 stk. som privattryk, kun indeholdende de første 24 sider.

Dette hæfte er nu udvidet med meget nyt stof – især om Stavnsbåndet i Sdr. Omme Østersogn – måske mere rigtigt – om mangelen på samme. – nu i et oplag på 200.

TO STATSMINISTRES STAMMODER.

I sin tid læste jeg i en avisartikel, at både statsminister I.C. Christensen og statsminister Knud Kristensen havde deres rødder i "Midtgård" i Dal i Grindsted sogn.

I.C. Christensens oldefar og Knud Kristensens tipoldefar var selvejergårdmanden Jens Andersen, som var født i Videbæk i 1734.

De to statsministres oldemor og tipoldemor var Kirsten Nielsdatter, som var født på "Midtgården" i Dal.

Hendes far, Niels Madsen, hentede sin kone i Omvrå 1725. Hun hed Else Ebbesdatter og var født 1703 i Omvrå.

Else Ebbesdatters mor hed Margrethe. Hun var datter af Las i Lille Brande og var blevet gift med Peder Olufsen. De havde fået bopæl på hans fødegård i Omvrå, den store gård med de 4000 tønder land, som Peder Olufsen og hans broder Niels Olufsen drev sammen med nogle slægtninge.

I 1693 fik de en datter Maren og i 1697 en søn Las.

Men den 30. december i 1700 blev Peder Olesen begravet, ifølge kirkebogen for sønder Omme sogn.

I samme kirkebog står der at læse, anno 1702: Den 29. martii blev Ebbe Pedersøn af Houborg og Margrethe Lasdatter i Omvrå trolofvede, sammenviede den 28. maj.

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

Deres førstefødte var Else, som den 18. marts blev døbt i sønder Omme kirke.

Om hende står der senere i kirkebogen anno 1725: Den 22. juny blev Niels Madsen af Dal og Else Ebbesdatter af Omvrå trolofvede, sammenviede den 12. augusty.

De to statsministres stammoder har levet det meste af sit liv på gården i Omvrå, i Sønder Omme Østersogn.

1756 STAVNSBÅNDET I SDR. OMME ØSTERSOGEN.

Spørgsmålet er, om der i det hele taget har været nogen virkning at stavnsbåndet her.

Stavnsbåndet blev som bekendt indført i 1733 og ophævet 1 1788.

Det havde til formål at skaffe soldater til hæren og at befolke ødegårdene.

Fra 1701 – 1730 tvang landmilitseren de unge karle i soldatertrøjen, så da landmilitseren blev ophævet i 1730, flygtede bønderne fra fæstegårdene, enten til udlandet eller over til kronens gårde.

Det gik kun i tre år – så kom stavnsbåndet, som bandt alle mandlige medlemmer af familierne, fra de var 9 år, og indtil de var 36 år, til at blive indenfor grænserne af det gods, hvor fæstegården lå.

Det er en uløst gåde, hvorfor selvejerbønderne i Omvrå, Hallundbæk, Filskov og Hjortlund er ophørt med at være selvejebønder.

Måske kan man øjne lidt af forklaringen, når man ser på en lov fra 1769.

Den opmuntrede godsejerne til at sælge fæstegodset og stillede samtidig selvejerbønderne under amtmændenes beskyttelse. Mange bønder var nemlig søgt ind under godsejernes beskyttelse, dels, fordi de havde set frygtelige følger af krigshærenes hærgen op gennem Jylland i 1600-tallet, og dels, fordi godsejerne havde pligt til at hjælpe fæstegårdene på føde igen, når de var blevet hærget af kvægpest. Denne havde nemlig flere gange i 1600-tallet været så hård, at tusinder af køer og stude var bukket under.

Resultatet var blevet, at ved matriklens indførelse i 1662 var ikke én af gårdene i Østersognet selvejergård. Deres proprietarius – ejer – var enten kronen, Juellingsholm eller borgmesteren i Horsens.

Nogle af gårdene var betegnet som øde; men i 1688 var ingen af gårdene øde.

Loven om stavnsbåndet var altså ikke nødvendig for at få disse gårde beboet og opdyrket.

Med hensyn til udskrivningen af soldater, hjalp man sig på følgende måde: Man skilte et stykke jord fra gårdene, når man havde en søn, der stod for at skulle springe soldat. Det var uhyre let, da hver gård havde et jordtilliggende på flere hundrede tønder land.

Når sønnen så fik dette stykke jord, var han selvstændig bonde – altså fæstebonde 1 og så skulle han ikke springe soldat.

Fra slutningen af 1600-tallet giver kirkebogen for Sønder Omme sogn os et indblik i, hvordan forholdet mellem godsejeren på Juellingsholm og hans fæstebønder har været.

Godsejeren, som i kirkebogen bliver kaldt monseigneur eller hans kone, som bliver kaldt madam, eller præstens kone er for det meste indskrevet i kirkebogen som testes §» vidner – ved barnedåb.

Altså har godsejerens, præstens og fæstebønderne siddet ved gildesbordene rundt om på gårdene.

Forøvrigt er det meget misvisende at hæfte glosen fæstebønder på dem. 1 Omvrå var der på det tidspunkt tre store studehandlere i slægt med andre store studehandlere, kendt over hele Vestjylland. Og Filskov bønderne har næppe gjort dem rangen stridig. Vi ved, at Østergården –da den lå nede ved åen – var en meget stor gård med mange bygninger, og Hjortlund og Moustgården var, eller havde været krongods.

Vi ved også at landgildet – den årlige betaling for fæstegården – blev erlagt i enghø.

Juellingsholm havde nemlig tilladelse til at eksportere 30 staldstude hvert år, så da godsejer Svitzer hjalp sine bønder til at blive selvejere, måtte han opgive studefedningen. Nu fik han nemlig ikke mere enghø.

Monseigneur Svitzer, som ejede Juellingsholm i ca. 30 år fra 1729 til 1758 havde et ædelt sindelag. Det vidnesbyrd har han fået af lærer Jens Kierckebye, som blev født i Bøvl i Sønder Omme sogn i 1798. Han kendte ham gennem sin far og bedstefars beretning. De havde begge været fæstebønder under Svitzer, desuden havde de som unge været vinterlærere og

som ældre sognefogeder.

Lærer Jens Kierckebye fortæller, at da Svitzer på grund af alder skulle afstå Juellingsholm, var der opstået et sådant tillidsforhold mellem ham og bønderne, at han ikke nænnede at afstå gården til et andet herskab af frygt for, at de skulle få en dårligere behandling.

Lærer Jens Kierckebye kalder Svitzer Lærer Jens Kierckebye kalder Svitzer for en "ædel olding" og nævner hans afskedsord til bønderne: "Jeg kunne have solgt jer til et andet menneske, børn; men jeg nænnede det minsæl ikke!"

Monseigneur Svitzer fik nu hoveriet afløst af et pengevederlag – det var i 1756. Og han ordnede det sådan, at de for en billig penge kunne købe deres gårde til selveje af ham og senere af hans arvinger.

Godsejerne var jo ikke i stand til at bestemme selv. De skulle aflægge regnskab til rentekammeret. Men Svitzer må jo have formået at lægge tingene til rette for sine bønder – 10 år før den lov kom, der i 1769 opmuntrede godsejerne til at sælge fæstegodset.

I 1758 solgte Svitzer Juellingsholm til provst Haahr i Ølgod; men endnu i 1780erne stod den aftale, han havde med sine arvinger i kraft. Da købte lærer Jens Kierckebyes far nemlig sin gård til selveje af arvingerne.

Så længe var ikke alle bønderne om at købe deres gårde, Allerede i 1759 købte Niels Mikkelsen på Nørregården Hallundbæk sin gård.

De flittige hjemstavnsforskere i Blaaehøj og Filskov – det daværende Sønder Omme Østersogn, skal nok få klarlagt, hvornår de forskellige gårde blev selvejergårde.

En ting er givet: En menneskealder før loven om stavnsbåndet blev ophævet i 1788, blev hoveriet afskaffet i Østersognet og overgangen til selveje, som medlemmerne af stænderforsamlingen kæmpede for midt i 1800-tallet, var en kendsgerning mange årtier før i Østersognet, ja hæsten et hundrede år før, i enkelte tilfælde.

Hvad kan nu have bevæget Svitzer til at foretage dette skridt længe før Rewentloverne, Colbjørnsen og Bernstorff. Ja, foruden hans ædle sindelag og hans venskabelige omgang med bønderne må det nævnes, at han hvert år rejste til Holland for at omsætte pengene for studene i hollandske dukater.

Holland er jo nok det land, hvor frihedsideerne er trivedes bedst lige siden reformationen.

Disse ideer kan Svitzer have bragt med sig hjem til Juellingsholm. Desuden havde han – vel – næsten som nabo – pastor Thomas Vellejus, en dygtig og retsindig mand, der var nabopræstesøn og ven med Hans Adolf Brorson, den senere biskop i Ribe, som da også holdt visitats adskillige gange hos barndomsvennen Vellejus.

Deres tale om menneskets frihed og ansvar har bestyrket monseigneur Svitzer i hans tanker om at give sine bønder et liv i frihed og gode kår.

PRÆDIKEN FRA 1849,

Vilhelm Birkedal var præst i Sønder Omme fra 1840 til 1849. De sidste af disse år var tunge for ham. Hans kone mente, at det ville gøre ham godt med luftforandring, og det siges, at hun skrev ansøgningen om embedet i Ryslinge på Fyn.

Birkedal fik embedet; men kunne ikke rejse til Fyn for at overtage det, da militæret havde spærret alle veje. Soldaterne huserede i præstegården, men han måtte forlade den, sin kone og de mange små børn.

Birkedal rejste hen til sin ven, pastor Fog i Skjolde, og i nattens mulm og mørke blev han sejlet over til Bogense. Det kneb ham at sige farvel til hedeboenderne.

I denne trange tid blev hans afskedsprædiken skrevet, af hvilken der her bringes et lille afsnit:

Det er sidste gang, jeg skal som eders præst og sjælesørger lade min røst lyde fra denne prædikestol, hvorfra jeg nu på niende år har forelagt Eder livet og døden, velsignelsen og forbandelsen, at 1 måtte udvælge livet. At min sjæl er alvorlig i denne time, det vil i kunne indse. Også de fleste af Eder er vel alvorlige; thi, hvad enten i nu var mine venner eller fjender, det må dog gøre et dybt indtryk, når et bånd opløses, der bandt en menighed til dens beskikkede præst og sjælesørger.

Men jeg ville dog så gerne, at denne afskedstime for Eder, som for mig ikke måtte blive sønderknusende, men en opløftelsens time, hvori det evige liv kastede sine stråler på forkrænkelighedens mørke, en time, hvori den store

forjættelsens glans gennembrød afskedens skygger, og gjorde os alle glade, glade midt i vor bedrøvelse, glade midt i adskillelsen, fordi vi ret levende følte, at vi ikke skulle sige "farvel" til det bedste og saligste, om vi end her skulle "farvel" til hverandre, følte, at vi behøve ikke at skilles; evigt, om vi end skilles her på jorden for en tid. Og til at vejlede vore betragtninger i dette stykke, syntes mig det Guds ord vel skikket, som er at læse i Apostlenes Gerninger det 20de kapitel, hvor der fortælles om Pauli afsked fra menighedens ældste i Ephesus. Den kære apostel havde arbejdet flere år i Ephesus; nu skulle han drage bort, og han vidste, at han ikke mere skulle skue sine kære børn i Christo: så kaldte han da menighedens ældste til sig, og hører nu, hvad der derom er skrevet i den Hellige Skrift:

Ap. Gern. 20, 18–38.

Mine brødre og søstre! I have hørt af det oplæste ord, hvorledes Paulus skuer tilbage på sin gerning og deri søger trøst i afskedsstunden; hvorledes han skuer fremad imod, hvad der skal komme, og deraf tager anledning til formaning og påmindelse, og hvorledes han endelig benytter øjeblikket til at lyse sin faderlige velsignelse.

1785 HEDEOPDYRKNING FØR DALGAS.

Alle kender de ord, der efter tabet af Sønderjylland i 1864 kom til at betyde meget for hedeopdyrkningen: "Hvad udad tabes, skal indad vindes!"

Kaptajn Enrico Mylius Dalgas satte gang i hedeopdyrkningen, så H.C. Andersens ord kom til at passe: "Skynd dig, kom, om føje år heden som en kornmark står".

Mange kender også beretningen om de tyskere, som blev kaldt herop for at dyrke hede op. De, der holdt ud, fik lagt grunden til gode gårde.

Omvrå-folkene var nøje over deres jord og ville ikke af med noget af den. Det lykkedes for dem at slippe derfor, hvad pastor Bang i Sønder Omme berettede til biskop Bloch i Ribe. I en senere indberetning til biskoppen slår pastor Bang til lyd for, at en plet af hedens jord skulle overlades til en mand, som var villig til at tage fat, så han år efter år kunne lægge en lille opdyrket plet til sin gård, og ad den vej få heden til at blive til agerjord.

Denne indberetning er dateret: Omme præstegård, den 18. marts 1785. Den er underskrevet Bang, og lyder:

Så ved jeg ikke at lægge noget til, uden om den husmand, Anders Michelsen i Omvrå, hvis fader satte sig ned i sin høje alderdom på en liden plet sur hede og efter sine kræfter arbejdede med spade og rive, uden hjælp af kreaturer, så længe at han fik 3 små agre, som han efterlod til sin bemeldte søn, som har ved utrættelig flid med lige redskab gjort et godt lidet sted, så han nu kan have tvende kiper og 10 d 12 får.

Jeg tror derfor, at kulturen bedst kunne gå for sig i denne skarpe hedeegn, når enhver lodsejer, som haver så vidtløftige overdrev, ville tage enten en hel eller halv tønder land under ploven årlig, indtil det blev bekvem til at tage imod sæden, og da bygge et hus derpå til at tage imod en flittig beboer, som ville følge denne bemeldte husmands eksempel i at udbrede sæden efterhånden til sin og sines underholdning.

Pastor Bang talte ikke for døve øren, når han udviklede dette for sine sognebørn. Det ses af et fæstebrev, som Christen Jensen Utoft udsteder til Andres Michelsen i Omvrå, den 2. maj 1793. Christen Jensen Utoft boede på matrikel nr. 2 i Omvrå, og havde virkelig et vidtløftigt overdrev, idet gården havde et tilliggende på op imod et tusinde tønder land. (B70 SP3 side 842).

Leie Contrakt.

Imellem Christen Jensen Utoft og Anders Michelsen, som beboer det af mig udbyggt nye huus, på min Vestre Mark bestående af 12 fag, kaldet Lundagerhus indbemeldte kontrakt lyder som efterfølger:

Har jeg Christen Utoft tillagt dette huus ved det å-eng og mose-eng som ligger ved Møberg skiel, undtagen bund til et læs høe i den søndre ende på min den østre mose skifte, som jeg tager mig selv forbeholden.

Den ager, som går i øster og vester mod ejendommen øster for huset, beholder han til huset, og desuden 4 agre som går i

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

sønder og nord mod enderne af de andre som før er meldt, fra det nordøst hjørne af de fire agre, som tilligger huset, tager hedeskellet sin begyndelse, og skal gå derfra nordvest eftersom den er afsat på kortet, ved det stykke hede, som er sønder vesten denne linje, må der ikke graves eller slås lyng.

Forbemeldte hus med det tillagte beholder Anders Michelsen og hans hustru, Else AndersDatter sålænge de lever, og når de ved døden afgår, beholder deres arvinger den besæede rugavl til tvende brug, mens gjøden eller bygsæden tilhører husets ejere, så skal og deres arvinger, som bebor huset, ligge fællede til forårs sæden, samt udføre alt deres gødning på samme. Derimod skal Anders Michelsen og hans hustru Else Andersdatter sålænge de bebor huset, give til mig Christen Utoft eller husets rette ejer årlig i husleje i de første 3 år, hvert år 10 rd., siger 10 rigsdaler og siden hvert års første maj til husets rette ejer, desuden skal huslejereren årlig svare korn og qvægtiende, samt holde huset vedlige med ler og tække, men hvad ellers behøves af træ til huset, det skaffer husets ejer; så skal Anders Michelsen og årlig gøre en dags tørve grøft, en dags slet og en dags høst uden betaling; men når han siden forretter det arbejde betales han for hver dag 8 sk., er årlig 1 mark 8 sk, skiver 1 mark og 8 skilling. Således ere vi forenede, der på begge sider skal blive holdet og efterlevet.

Omvråde, den 2. maj 1793. Christen Jensen Utoft.

Efter begæring til vitterlighed Jens Jensen, B. Norge, Niels Hansen.

Pastor Bang havde set rigtigt, da han i 1785 mente, at hedeopdyrkningen bedst fremmedes ved at lade en mand begynde i det små med et par agre og derefter tage mere og mere af heden ind til det dyrkede område.

Det viste sig nemlig, at Anders Michelsen formåede at købe den jord, han i sin tid fik i fæste, så han blev selvejer. Det fremgår af et skøde, som hans enke udsteder til sønnen, Jens Andersen på matrikel nr. 7 med tiende, dateret 3.december 1841, læst 17.marts 1843.

På denne måde blev grunden lagt til en god selvejergård. Dette er det tidligste eksempel vi kender på fæstebrev fra Østersognet.

I midten af 1800-tallet skulle der følge mange efter.

TRE HEDEOPOYHKERE.

Den 1ste september 1851 satte tre mænd fra Sønder Omme deres navne under en indberetning til "Landhusholdningsselskabet".

Det var sognepræsten i Sønder Omme, J.P. Böttiger, proprietær N. Theilgaard Hansen på "Juellingsholm", og gårdmand og formand for sogneforstanderskabet, Therkild Erichsen.

Disse tre mænd havde besøgt hedeopdyrkere i Sønder Omme Østersogn. De to var begyndt på en plet bar hede i henholdsvis 1824 og 1828. Den tredje begyndte i 1834 på en ejendom, hvor "kun en liden plet af lodden var opdyrket." De tre hedeopdyrkere var Niels Kjersgård Jensen, Mads Nielsen Duedal og Erik Jensen.

I 1824 om foråret, var Niels Kjersgaard Jensen på besøg hos Mads Chr. Jensen. Han boede på en af de gamle gårde i Omvrå, matr.nr.4.

Niels Kjersgaards ærinde var udstedelsen af et fæstebrev, som skulle give ham ret til at bo på en lod af den jord, som Mads Chr. Jensen ejede.

Han måtte opdyrke jorden, som lå hen i lyng, han måtte rejse bygninger på jorden, men lykkedes det ham ikke at samle penge til at købe jorden, gik jorden, han havde opdyrket, og bygningerne, han havde opført, tilbage i gårdejerens eje, når han døde.

Niels Kjersgaard gjorde store øjne, da han kom ind på gårdspladsen i Omvrå. Her var bygninger. Fire længer af bindingsværks murtavler, han tænkte på de muligheder, han havde for at bygge hus. I sommer måtte han nok nøies med at lægge nogle rafter op mod et dige og tække det med lyng. Tag over hovedet havde de jo da så. Men det gik jo ikke til vinter, så inden den tid måtte han igang med at stampe noget ler og noget lyng sammen, så der kunne blive en mur ud af det. Rafterne fra "sommerhuset" kunne så bruges til tag, og til at tække taget med var der jo lyng nok.

Egentlig var det da frådsen med alle de bygninger. Hvad skulle Mads Chr. Jensen egentlig bruge dem til. Det blev Niels Kjersgaard nu nogenlunde klar over, inden han tog hjemad.

Der skulle da noget plads til om vinteren til at huse 2 heste, 4 stude, 8 køer og 3 stykker ungræ. De 40 får skulle jo helst ikke ind om vinteren, for så blev ulden ikke så god at spinde af. "Dem binder vi i læsiden af gården", sagde Mads Chr. Jensen, da han fortalte Niels Kjersgaard om besætningen på gården.

Nu spurgte Mads Chr. Jensen, om Niels Kjersgaard havde nogen besætning at begynde med ude på den lod, han ville fæste. Joh, det havde han da. Han fik en ko med hjemmefra, og så havde han handlet sig til at par små stude på Brandemarked. Nogle får havde han fået i løn, hvor han havde tjent, en halv snes stykker havde han vel nu.

Nåh, ja, mente Mads Chr. Jensen, det kan jo nok knibe dig, at skaffe foder nok til dem!

Men du kan jo komme og hjælpe på gården, når der skal slås græs i engen, så kan du jo nok få lidt hø med hjem til vinteren!

Niels Kjersgaard sagde tak og gik med sit fæstebrev i lommen. Nu var han fæstebonde. Nu havde han et stykke jord, der var hans, så længe han levede.

Så tog han fåt. Godt han havde fået fåt i de to små stude. Han brækkede hede op, alt det han og studene magtede. Han vidste jo, at der ville gå år, inden han kunne få sæd i jorden. Han havde hørt nogle snakke om, at der kunne gå seks år. Hvert andet år skulle jorden pløjes påny. Det 6te år skulle jorden pløjes sidst i maj, mergles i juli, pløjes igen i august, gødes i september og så endelig tilsås med rug.

Niels Kjersgaard var nu heldig. Det var god jord, han havde fæstet, og der var mergel i den. Flittig var han også, så flittig, at han 3 år efter sit første besøg i Omvå kunne så 14 skæpper rug, 4 skæpper byg, 4 skæpper havre og 6 skæpper boghvede. Desuden satte han 4 skæpper kartofler.

Nu var der rug til dejtruget, der var byg og boghvede til grødfadene og kartofler til meldypelsen.

Nu havde de at bide både i køkkenet og i stalden, og de havde også at brænde, for i pauserne mellem høhøst og kornhøst skar de tørv, som de brugte til at fyre op med på ildstedet og til at isolere murene med – ved at lægge dem i et tykt lag op ad murene.

År gik efter år. Hvert år blev et stykke hede brækket op. Fra mergelgraven lige ved gården blev årlig 1000 læs mergel kørt ud på jorden. Det første år såede han rug, det næste byg og det næste år igen boghvede eller havre (med kløver, timothé eller fløjlsgræs).

En ting manglede han på gårdens ellers så gode jord. Der var ingen eng med græs til kreaturerne om sommeren. Men der var nogle lyngbakker, som lå lidt højere end agrene. Han fik vandet fra dem ledet ned på nogle agre, og der skabte han nogle områder med græs — som der står i landhusholdningsselskabets beretning "nogle ret nette pletter, som han kunne bruge til aftøjring."

Flittig og stræbsom var han. I 1851 høstede han af alle afgrøderne tilsammen 5 gange så meget som i 1827. Hans besætning var nu lige så stor som Mads Chr. Jensens, og hans gård hørte til een af sognets bedste gårde.

Økonomien trykkede ham dog noget i 1851. Han havde købt sin jord og var ikke mere fæster, men selvejer.

Imidlertid måtte han låne penge til købet, så hans udgifter var meget større end dengang han måtte betale den ubetydelige årlige fæsteafgift.

Skatterne var også blevet større. En hel tønde hartkorn mere måtte han betale for. Så meget havde han i løbet af en lille menneskealder forbedret sin jord.

I Landhusholdningsselskabets årsberetning blev han nævnt med hæder. Niels Kjersgaard Jensen blev betegnet som meget flittig og stræbsom og dertil en agtværdig karakter, ligesom og alt vidnede hos ham om en god orden.

Mads Nielsen Duedahl fik også besøg af præsten, af Juellingholms ejer og af sogneforstanderen.

Han fortalte, at han engang på Borris marked havde mødt ejeren af Søndergård i Hallundbæk. De var kommet i snak om de vanskelige forhold her i tiden efter statsbankerotten (1813).

Hans Madsen – det var ejeren af Søndergården havde da tilbudt Mads Nielsen Duedahl, at han kunne få jord hos ham. Jord

havde han nemlig nok af, over 1000 tdr. land.

En dag i 1828 tog Mads imod tilbudet og fik jord i fæste fra Søndergården. Det var lynggroet hede helt ude ved sogneskellet, han fik, uden hus af nogen slags. Men på den anden side af sognegrænsen boede en gårdmand, som han kunne leje sig ind hos.

Der boede Mads så med sin Dorthea og sin ene ko og sine to får. Heldigvis var der til hans gård en lille eng så den skaffede husdyrene foder om sommeren. Vinteren var streng at komme igennem. Foderet til dyrene måtte han købe, når da ikke venlige naboer gav ham lidt med hjem. En af naboerne blev efterhånden klar over hans vanskelige kår og lånte ham efter et par års forløb et par stude. Og nu fik Mads travlt. Det viste sig, at der var mergel overalt på hans jord, så han brækkede hede op og kørte mergel på den.

Endnu et år lånte han studene, men året efter købte han dem på afbetaling. I 1851, da han fik besøg, havde han og studene haft en travl sommer. 1200 læs mergel havde de kørt ud. Mads havde købt jorden og var nu ikke længere fæster. Hans avl var det år næsten så stor som Niels Kjersgaards, lige med undtagelse af boghveden og kartoflerne. Han havde 6 køer, 4 stude og 37 får.

Han blev da også anbefalet at de tre gæster til "det højtrædede selskabs opmærksomhed, som en særdeles flittig og stræbsom hedeopdyrker, der hermed og forener en højst agtværdig character".

Mads Nielsen Duedahl tilkendtes Landbohusholdningsselskabets 4de sølvbæger.

I slægtsbogen for Duedal-familien er der yderligere oplysninger om Mads Nielsen Duedahl.

Han er født på "Duedal" i Borris 1779. Som ung tog han plads som karl i Grindsted og her fandt han sin kone, Dorthea Nielsdatter af Lamborg.

De to tog fat på de 150 tønder land, som de fik i fæste af Hans Madsen i Søndergården i Hallundbæk.

De måtte først bo i et spændehus, beklædt med hedetørv. Dorthea hjalp trolig sin mand med det tunge arbejde med udbringning af mergelen; men hendes kræfter forslog ikke, og hun måtte give sig til at arbejde med fåreulden.

Det var hun så snild til, at hun af og til kunne vise Mads et godt bundt af strikketøj. Hun havde klippet hedefårenes fine uld, kartet og spundet den og strikket strømper og undertøj af den.

Mads fik så broderen Jens, der boede nabo til dem, til at tage med ud og sælge undertøjet. De gik over det meste af Vestjylland og Sønderjylland og kom hjem med så mange penge, at der kunne blive råd til at købe en ko mere.

Mads fik lyst til at handle. Han købte stude og drev dem selv til markederne i Tønder og Husum. Der købte han tønderke kniplinger, som han solgte på hjemvejen.

I 1842 købte han de 150 tdr. land og var lykkelig over at være blevet selvejer; men sorgen kom til huse, da Dorthea døde. I 1843, fra ham og 5 børn.

I 1847 giftede han sig med Ane Marie. De fik to børn.

I slægtsbogen slutter omtalen af Mads Duedal således: Atter blev han enkemand, da hans hustru døde nogle år før ham, og hun blev begravet på Sønder Omme kirkegård. De år, han nu levede, nød han en god og kærlig pleje af en søn og svigerdatter, Anton og Sine Madsen, og det skal nævnes, at han i sine sidste leveår var venlig og omgængelig, glad og taknemmelig for hver håndsækning, der blev ham givet. Det var særlig Sine, der hjalp ham, og mellem de to blev der det inderligste og bedste forhold, man kan tænke sig.

Mads Duedal døde 6.marts i Raulund og blev begravet på Blåhøj kirkegård 14.marts 1879- Han kom altså ikke til at hvile ved sine hustruer, som begge blev begravede på Sønder omme kirkegård, i 1877 var der nemlig blevet bygget en kirke i Blåhøj, og det forkortede kirkevejen for de gamle, trofaste bønder, der viste stor ærefrygt for kirken, og de søgte dertil så godt som hver søndag.

Fra Duedal slægtsbogen citeres endvidere her et interessant stykke. Interessant, fordi det viser påvirkning fra Pontoppidans katekismus, som omkring 1800 blev afløst af Balles katekismus.

"De stærke jyder" i Rårup og Øster Snede gik i fængsel for at beholde Pontoppidans katekismus i skolen.

Hele denne katekismus er bygget op efter princippet: spørgsmål – svar! og det genkender man tydeligt i følgende lille

stykke om det religiøse åndsliv i sidste århundrede:

"I ældre tid var det mere stilfærdigt end i vor tid. Der var også dengang langt fra så meget åndelig røre som nu. Men rundt i mange hjem var der megen sand kristendom. I sådanne hjem blev der sædvanlig holdt husandagt, især om aftenen. Når børnene skulle i seng, gik enten fader eller moder med dem, og når de var i sengen, blev de spurgt: "Hvem har skabt dig". Hvortil der blev svaret: Gud Fader! Hvem har genløst dig Guds søn!

Hvem har helliggjort dig: Gud Helligånd! Hvor blev du et Guds barn: I dåben, der blev jeg kristnet og et kristent menneske! Den af forældrene, der således havde fulgt børnene til sengs, fremsagde så nogle korte bønner, som børnene eftersagde, og sluttede derefter med Fadervor. Tit blev der gjort korsets tegn over dem og sagt: Sov nu i Jesu Kristi navn! Børnene lærte bønnerne udenad lidt efter lidt.

Den tredje hedeopdyrker, som de tre mænd besøgte i 1851 var Erik Jensen. Der står i tidsskriftet, at han begyndte i starten af 1834 på Raulund hede, Hallundbæk mark med en besætning på 2 køer og 16 får.

Også han havde mergel på sin jord og hvert år kørte han 800 læs mergel på den "opbrukne" hedejord.

Fremgangsmåden med opdyrkningen af hedejorden er hos ham den samme som hos de to andre hedeopdyrkere. Men til modsætning af dem har han megen mose jord.

De besøgende glædede sig over "at se med hvilken orden flere veje derovre var indgrøftede, dels for at lette driften af kvæget til de længere bortliggende strækninger dels også for bedre at kunne efterhånden opdrive det".

I 1851 har han 4 stude, 4 køer, 2 stk. småkræ og 25 får.

Den orden, der fandtes over alt, og den kendsgerning, at Erik Jensen sjældent havde nogen til at hjælpe sig, skønt han nærmede sig de tres, var rosværdig. Han blev da også nævnt med hæder i selskabets årsberetning.

Denne beretning læste forfatteren, C.A. Thyregod, og han nævner den i sin fortælling om "En husmand fra Heden".

Thyregod havde som barn været med til Erik Jensens bryllup og fået af ham "to lybske skillinger" Thyregod fortæller om den hedeegn, hvor Erik Jensen blev født. Hans fødegård havde som de fleste af den egn's gårde på den tid mange hundrede tønder land.

Den jord, der var dækket af lyng, vurderedes ikke højt. Derfor var skatter og afgifter forholdsvis lave; men lyngen gav føde til får og ungkreaturer, og på engene omkring åerne græssede studene, så der var, som sædvane for hedebonden, skillinger på kistebunden.

Erik Jensen var som ung "en velbegavet og vel opdraget bondekarl, som vidste nogen rede på jordbeskrivelse og fædrelandshistorie. Han var som de andre i familien en flittig kirkegænger. En tid var han avlskarl i præstegården, og en medtjener skrev til C.A. Thyregod: "Han var som tjener et fremragende mønster, lige så vel i henseende til sin husbonds vel, som i sparsomhed og orden sig selv angående, ja, i at benytte tiden, tillige den fritid, til nytte både for ham og sig selv. Pligten mod husbonden lå ham især på sinde".

Erik Jensen så sig glad i en pige, som hverken var rig eller smuk. Familie og venner rådede ham til at gifte sig ind på en stor gård, så han kunne blive velstillet som hans søskende; men Erik blev ved sin pige. Han sparede op af sin løn, og hun tjente lidt ved at væve, så da de var halvgamle, havde de penge til at købe et stykke hed- og mosejord, hvor et par små agre var opdyrkede. Der blev også til plov og vogn og et par gode stærke stude. De små agre gav den første sommer - 1834 - ikke vinterfoder nok til begge studene, så Erik Jensen måtte ud at købe. Han var så heldig at få fat i noget gammelt hustømmer. Af det fik han opført et lille hus.

Omkring ved 1838, altså for 150 år siden kom forfatteren C.A. Thyregod på besøg der. Han fortæller, "at huset så ringe og uanselig ud; men i stuen var der hyggeligt og rent; thi konen havde både vilje og evne til at holde sine ting i orden."

"Thyregod skulle med ud på marken, hvor han kunne se, "at der var mere end almindelig orden og omsigt i hvert enkelt foretagende."

Erik Jensen fortalte om, "hvor meget større jordemål han i år havde besået, idet han overregnede, hvor meget han efter rimelighed kunne avle." "Hvis da ellers Vorherre vil bevare det", føjede han til, da han var færdig, "for det ved vi jo da nok, at uden Hans hjælp, er alt vort arbejde forgæves".

Et smukt sted havde Erik lagt sit hus, lige ved foden af en kratgroet kæmpehøj.

Det viste sig at være et godt valg, for da kornavlen blev så stor, at den ikke kunne huses i den først opførte hus, gravede Erik Jensen sig en kælder ind i krathøjen. Kælderens vægge opførte han af kampesten og græstørv, og det hele overdækkede han på den simpleste måde med træværk og lyngtag.

Denne kornlade forsløg en tid. Senere måtte endnu en kælder graves i højen til det korn, der avledes på de nyindvundne arealer.

Den der dyrker hede op, bliver bidt af det spændende arbejde. Sådan gik det også for Erik Jensen. "Hedeopdyrkning blev hans kæreste syssel og, så at sige hans livs kald."

Da han ikke havde mere hede at dyrke op, købte han en tilstødende lod. Da den var opdyrket, fik den ene af hans sønner den, medens den anden søn fik hjemmet.

De fik begge en gældfri ejendom. På den ene kunne der holdes 10 stykker hornkvæg og 25 får. På den anden ca. det halve. Men rede penge var der også på kistebunden — ca. 3000 rigsdaler. Nogle af dem blev testamenteret til "De fattiges Kasse" eller til andre nødlidende og trængende.

Det har nok alle dage været opfattelsen, at hedeopdyrkeren var fattig og lurvet klædt.

Thyregod nævner, at både Erik Jensen og hans kone, "førstod sig godt på en sparsomhed, der ikke gik alt for vidt". Her skal lidt af en fortælling om "En husmand fra Heden" citeres, da den giver et fint billede af, hvordan livet kunne være for en husmand.

"De fik god og rigelig føde, og hun forstod at udvise den i hedeegnen så almindelige udstrakte gæstfrihed på en meget pyntelig måde. Hun havde en lille fin lækkerbid til den hædrede gæst, og et godt, kraftigt stykke mad til den hungrige vandrer. Kniberi mærkede man ikke noget til i hendes renlige og nette stue; men hemmeligheden bestod nok i, at alt tages nøje og nyttigt med, og at intet ødtes.

De var, som man kan tænke ikke forfængelige i klædedragt, men gik dog klædt, som det kunne sømme sig velhavende folk.

Derved brugtes dog også fif: de holdt sorte får, og af sort uld og hvid uld kunne hendes nyttige hænder tilvirke klæder, som ingen kunne spotte. Så sparede farvelønnen, det var altid noget.

At den nævenyttige mand kunne tildanne og udbedre de fleste redskaber, der brugtes i hus og mark, var heller ikke af ringe betydning.

Det er meget spændende at læse om, hvad en husmand på heden kunne af husflid i hin tid: "Han var ret dygtig til at arbejde i træ, kunne flikke en smule ved lædertøj, sno reb, af hår, binde halmløbe og meget andet. Han var kendt som en mester i at lave gode og holdbare strygspån til høstlee. De små ris-ege vidste han at tage i brug på mange måder; thi intet måtte gå til spilde.

I en skovløs egn er slige buskvækster ikke uden værd, og der kan af dem laves brugsgenstande, som ellers måtte købes langt borte. Ved at gennemhedes i en varm bageovn, bliver barken nem at afskalle, og de som oftest krogede og vantrevne skud får i varm tilstand en smidighed, så de lader sig rette og bøje næsten efter ønske; mens de efter at være afkølede, beholder den form, der er dem givet. Erik kunne af risenes tykkeste rodstyk-ker lave tøjrepæle og sligt, mens de smallere skud lod tildanne til hyrdekæppe, svøbeskafter, klæver til kvægbindsler og studekobler og meget andet. Selv tynde og korte kviste lod sig anvende til forskelligt kurvebind og til en slags såkaldte valkefjæle – der brugtes til uldbundne varer for at give dem tæthed og glathed..

Thyregod slutter sin beretning: Det er ikke store bedrifter eller mærkelige hændelser, der har været at skildre; det er kun en beskeden udholdende virksomhed, udfoldet med Gud og æren i det små og skjulte. Skulle det imidlertid være lykkedes mig, endog kun tilnærmelsesvis, at fremstille den klare, mandige skikkelse således, som han står for min tanke, så vil læseren næppe undlade at fatte deltagelse for den jævne, fordringsløse husmand fra heden med sin urokkelige troskab mod den gerning han fik at gøre og de evner der blev ham meddelt.

1871 LIDT FRA HEDEN.

1 anledning af pastor Rambuschs forflyttelse fra Sdr. Omme og Houen menigheder til Øster- og Vesterassels på Morsø, har der i denne tid gået forunderlig næsten ukendt luftning over den ellers så stille og rolige hede. Pastor Rambusch har nu i over 12 år levet og virket, ikke alene i disse 2 kirkesogne, men i vid omkreds her på heden, virket i Ordets tjeneste såvel i folkelig som i kristelig retning og vundet en stor skare af venner, der ikke vil eller kan glemme denne mands gerning. Som et vidnesbyrd om, at han virkelig var afholdt af både gammel og ung, vidner ikke alene den menneskemasse, der samledes for at høre hans sidste prædiken, den 25. juni, hvor der var folk til stede fra henved 20 forskellige kirkesogne, men også disse minder, de fattige hedeboere kappedes om at give den kære præst ved afskeden.

Konfirmanderne i Houen gav ham og hans kone hver en nydelig gyngestol, hvorfor præsten takkede og sagde: "Når jeg og min kone kommer til Morsø da skal vi sidde og gyng i disse stole og med det samme vugge os i minderne her fra heden, minderne fra konfirmandstuen, hvor jeg har haft mine bedste timer, når vi samledes med hinanden om det kære Guds ord."

Den 22. juni var det en hel festdag i Sdr. Omme præstegård; beboerne havde forberedt præsten på, at de denne dag ville gæste ham med en fjedervogn, som han og hans familie skulle have til venlig erindring om dem. Kl. 4 om eftermiddagen så man et sælsomt tog bevæge sig forbi Sdr. Omme kirke ned efter præstegården; det var en nydelig fjedervogn trukket af nogle af sognemændene, og på vognen sad 4 mænd, der havde været behjælpelig ved at anskaffe den, med en lille dannebrogslag vajende oven over; bagefter fulgte et helt optog af mænd og kvinder. Således kom disse mænd med strålende ansigter kørende om for pastor Rambuschs dør. Sognefogeden overleverede vognen til præsten og bad ham tage den som en lille venlig erindring om den tid, han havde tilbragt imellem dem, og som en hjertelig tak for hans virksomhed; de ville nu rigtig ønske, at præsten og hans familie måtte den med glæde og sundhed, og de ville ønske ham held og velsignelse til hans virksomhed på Mors og bede ham mindes i kærlighed de venner, han nu forlod. Pastor Rambusch sagde hjertelig tak for den smukke gave; men især ville han dog takke for al den kærlighed, han havde mødt her fra først til sidst, og som nu havde drevet dem til at bringe så stort et offer; den kunne kun betales med genkærlighed; men han kunne også forsikre, at den fandtes både hos ham og hans familie, og de ville aldrig kunne glemme dem, som her havde vist dem venlighed.

Efter at have drukket kaffe i præstegården, samledes folk i haven, Hvor de glædedes både ved sang og tale. Først blev afsunget Ingemans dejlige sang: "Jeg så kun tilbage", hvorpå pastoren udtalte sig om sin virksomhed i sognet. Ved "at se tilbage" på den tid, han havde virket her (han ville dog nærmest tale om sin virksomhed som folkelig dansk mand), så var det ham klart, at der var sket en stor og glædelig fremgang både med oplysning og med folkelig sang og tale; men når han udtalte det, var det ikke for at rose sig selv; thi var der udrettet noget, så tilkom æren ikke ham, men den ånd, han havde tjent; han blev slet ikke stolt ved "at se tilbage", men det gav ham mod til også "at se fremad" i håbet om, at ånden, hvis tjener han havde ønsket at være til folkets gavn, også kunne bruge ham til sin gerning andetsteds.

"I alle de riger og lande" blev sunget, og lærer Kristensen, fra Houen tog ordet og fremhævede, at pastor Rambusch i dag, som i alle de 12 år, havde hejst Dannebrog på hel stang ved at virke med sine gaver og kræfter for frihed, folkelighed og kristendom; han havde forstået og fulgt digterens ord:

Hvo folket vil træffe tilgavns under ø,
 må med det bjæffe, om ej det kan gø.
 Hvo for det vil sjunge, må låne det tunge,
 må lære at ånde på den.

Gårdmand Søren Jensen mindede om, at de skyldte Rambusch for, at han havde vist sig som en folkelig mand, havde mødt dem på valgdagen og ikke stemt imod beboerne eller den gamle grundlov, som så mange præster gjorde, men altid stemt med folket, foruden det meget, han havde virket for ophjælpning af sognets skolevæsen.

Pastor Rambusch opfordrede til at holde på modersmålet; men særlig ville han opfordre beboerne her til at holde på deres gode jyske mål, som de havde lært af deres moder, og hvori de kunne udtrykke sig så kort, klart og fyndigt, som man næppe kunne i købstadsproget.

De skulle aldrig bilde sig ind, at det var finere og bedre end deres eget, som de skulle betragte som en Guds gave.

Lærer Bjerregaard talte om bondens lykkelige stilling som fri mand i gamle dage og om hans sørgelige stilling som træl under adelsvælden og anbefalede bonden, som nu, ufördærvet af det fremmede, skal bære hjælpen frem i den trange tid, at søge oplysning og hjertelig dannelse på de gode danske folkehøjskoler.

Gårdand Søren Jensen takkede præstens kone, som ret var blevet yndet og afholdt for hendes hjertelighed og mildhed, fordi hun så godt havde kunnet tale med folk både til trøst og oplivelse, for de milde øjne, hun altid havde mødt dem med, og for den venlige modtagelse, de havde fundet i præstegården.

Derefter gik forsamlingen ind i værelserne, hvor man ved en lille forfriskning hørte adskillige skåltaler for præsten og hans familie, hvem man endnu engang hjertelig takkede og ønskede al lykke og glæde i fremtiden.

1872 ENIGHED GØR STÆRK.

Det fik borgerne i Blåhøj et slående bevis bevis på, efterhånden som murene til Blåhøj hallen rejste sig i løbet af 1987.

Enighed måtte der til for at overvinde alle de skranker, som skrankepaverne satte for hallens opførelse, og enighed måtte der til blandt selvbyggerne.

Også sognets borgere på spindesiden var enige om at forsyne de flittige bygningsmænd med mad og drikke, for det foruden bliver ikke mangen heldedåd udført.

Sådan set fulgte disse mænd i fædrenes fodspor. Ole Dejgaard fortæller i sin bog om Sønder Omme, at befolkningen ofte fik afslag fra myndighederne i ældre tider. Sognet lå jo i yderkanten af Vejle amt og i yderkanten af Ribe stift; men så sagde de: "Vi kan selv"! Og de kunne selv!

Et af beviserne derpå fra den nyere tid er møllen i Blåhøj, "Enighedsmøllen" kaldet, fordi den blev rejst i enighed. En stor fest blev holdt ved dens indvielse.

I mindst to menneskealdre havde sognets beboere deres egen mølle, idet den først blev revet ned kort før den anden verdenskrig.

En af dem, der var med til at få møllen opført var Jacob Jeppesen, som var født i Omvrå i 1817. Indtil 1875 boede han på gården i Omvrå, men flyttede så til "Jacobsminde". Hans søn, Immanuel Karstoft skriver derom: "I den nordlige del af den samlede gårds mark ved "Pøtmose" og "Engbæk". havde far tidligere bortfæstet et jordareal på ca. 70 td. land for fæsterens livstid; det var bleven bebygget og beboet, og det fik far fæsteren til at fraflytte imod en en godtgørelse på 1000 kr.

Derefter var far i vinterens løb meget optaget af at lægge planer til et nyt stuehus på udflytterstedet, hvor der kun fandtes et par små lave og ringe huse. Der blev gjort overslag og fine tegninger af det ny stuehus, både ind- og udvendig, og det fik tillagt navnet "Jacobsminde", hvilket navn har bestået siden og officielt fæstnet sig på stedet.

I 1876 døde Jacob Jeppesen. Blåhøj mølle er opført inden 1876, idet Jacob Jeppesen skrev en sang til indvielsen. Fire af versene findes endnu, og de bringes her:

Nu er glædens sol oprundet,
vi har fået vor mølle bygt,
Nu har vi det overvundet,
vi her leve mere trygt.
Gavn for alle, dem især,
som har bygt på heden her.

Vi i mange år har savnet

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

her en mølle i vor by;
men vi troede ej at magte
selv at bygge os en ny;
men ved fælles hjælp og flid,
kom den jo i rette tid.

Ved enighed blev møllen bygget.
"Enighed 11 er møllens navn,
derfor vil vi alle håbe,
den må vorde os til gavn;
vi som interessanter er
søger alle møllen her.

Vi har møllen bortforpagtet
til en mand her af vor by;
vi til ham har båret agtels'
for at sætte den i ry,
så at alle fjernt og nær
køre vil til møllen her.

(B70 SP31 side 323 b.).
Skjøde.

Underskrevne Ole Holm Jensen, Anders Madsen, Jacob Jeppesen og Søren Jensen, der i forening med Mads Thomsen af Omvrå udgjøre bestyrelsen for interessantselskabet omkring "Enigheds Mølle" på Omvrå mk. sælge, skjøde og aldeles afhænde hermed til denne af interessantskabet tagen beslutning og i henhold til forelagte interessantskabscontract efter skjøde af 15. tinglæst 22. marts 1872 tilhørende ejendom på omvrå mk. med bygninger og jorder af Htk . under matr. nr. 2y, 1 skp. 1/3 alb., og under mtr. 4o ½ alb. med konge- og kirketiede, sæd og avl, samt den på ejendommen opførte vindmølle med stående og løbende redskaber, samt inventar, hvilket alt af køberen er taget i besiddelse. Da køberen har berigtiget den acorderede købesum 4550 rd. Skriver Fire tusinde Fem hundrede og halvtredssindstyve rdl. rm., så skal den nævnte ejendom tilhøre ham med samme herligheder, rettigheder, byrder og forpligtelser, hvormed den hidtil har tilhørt interessantselskabet, og skulle vi på dettes vegne hjemle det solgte efter lovens og interessantskabets adkomst. Ejendommen benævnes som foran bemærket "Enigheds Møllen". En del af sognets kongetiende tilhører Vejle Hospital. Omvrå mk. den 10 nov. 1872

Anders Madsen. Jacob Jeppesen. Ole Jensen. Søren Jensen.

Til vittelighed Peder Nielsen, P. Jakobsen.

Skatterne er betalt til juni måneds udgang 1872. Jacobsen.

½ % afgift betalt med 22 rdl. 4 mk. 8 sk. p.m.

(Interessantskabet nedlagt)

PANTEOBLIGATION.

Underskrevne møller Mads Thomsen af "Enigheds Mølle" i Sdr. Omme sogn tilstår hermed at være skyldig til møllebygger, Oluf Nielsen af Vejle 2200 rd. – skriver To tusinde, to hundrede rdl. rm. af hvilken kapital jeg fra 11. december d.å. svarer i årlig rente 4 % rente erlægges med halvdelen hver af årets sædvanlige to terminer, derfor er jeg pligtig uden opsigelse at afdrage på kapitalen årlig 400 rd. skriver Fire hundrede rdl. rm. der erlægges med 200 rdl. i hver

juni og dec. termin. Det første afdrag erlægges i juni termin næste år.

Ellers kan ingen opsigelse af kapitalen finde sted fra kreditors side. Medens opsigelse derimod fra min side kan ske til enhver termin med ½ års varsel. Skulle imidlertid et kapitalbidrag eller renten nogensinde udeblive over forfaldstiden, skatter eller afgifter drages til restance eller pantet forringes, da er kapitalen eller hvad der deraf til enhver tid står til rest forfalden til betaling og inddrivelse.

Enhver betaling erlægges til obligationens ejer på bopæl. Skulle jeg afhænde den pantsatte ejendom eller den på grund af min død skulle overgå i andens eje, da indtræder den nye ejer i nærværende gældsforhold aldeles på de foran og nedenfor nævnte vilkår. Til sikkerhed for skadefri betaling af kapital med renter og omkostninger meddeler jeg herved 1' pr.

panteret i de mig efter skjøde af d.d. tilhørende ejendom på Omvrå mølle med bygninger, disses assurancesum, den på ejendommen opførte vindmølle, "Enigheds Mølle" og dens assurancesum, dens stående og løbende redskaber, driftsmateriel og drifts inventarium, samt ejendommens jorder af htk. nr. 2y og 4o, 1 skp. 2 alb. med tiende og jordenes afgrøde i strå, hø og utærsket sæd, samt i en del af sognets kongetiende tilhørende Vejle hospital. I søgsmåltilfælde er jeg underkastet hurtig retsforfølgelse efter lov af 25. jan. 1928 og pligtig at møde for Vejle forligsråd og bytingsret efter rettens varsel privat på den pantsatte ejendom uden hensyn til stilling eller opholdssted.

Denne obligation kan tinglyses for min regning.

Omvrå mk. den 10. nov. 1872. Mads Thomsen.

Til vitterlighed, også om rigtig datering: Peder Nielsen. P. Jacobsen.

PANTEOBLIGATION.

Underskrevne møller, Mads Thomsen af "Enigheds Møllen" på Omvrå mk., tilstår sig herved at være skyldig til gårdejer Anders Madsen i Omvrå 250 rd., hmd. Chr. Lind, Skjærlund 200 rd., Grmd. Søren Jensen, Omvrå 100 rd., grdm. Jacob Jeppesen, Omvrå 100 rd., grdm. Jacob Skjærlund Nielsen, Hallundbæk 50 rd., hmd. Christen Karstensen Haugbjerg, Omvrå 100 rd., grdm. Mads Skovbjerg Hansen, Hallundbæk 50 rd., Mads Hansen, Hallundbæk 50 rd., hmd. Christen Eriksen, Hallundbæk, 50 rd. forpagter Anders Buch, Trællund 50 rd., hmd. Ivar Hansen, Omvrå 50 rd., hmd. Jens Chr. Mortensen, Hallundbæk 100 rd., hmd. Jens Chr. Andresen, Lundager, 100 rd., hmd. Niels Chr. Jensen, Omvrå 50 rd., grdm. Niels M. Hansen, Omvrå, 100 rd., hmd. Peder Nielsen, Birkebæk 400 rd., hmd. Martin Nielsen, Hallundbæk 50 rd., hmd. Peder Mortensen, Trællund 50 rd., hmd. Jens Skovbjerg Nielsen, Omvrå., 100 rd., hmd. H. Jørgensen Krogh, Omvrå 50 rd., gdrn. Augustinus Mikkelsen, Lundager 100 rd., hmd. Anders Sørensen, Omvrå 50 rd., Ungkarl Mads Nielsen, Omvrå 50 rd., Ungkarl Søren Hjöllund Nielsen, Omvrå 50 rd., hmd. Schiøtt Skærlund mk. 50 rd., hmd. Søren Christensen, Hallundbæk 25 rd., er 2350 rd. skriver To Tusinde tre Hundrede og halvtredsindstyve rdl. mm. af hvilken kapital jeg fra 11. december d. år svarer i årlig rente 5 %, hvortil bevilling er erhvervet og hvilken rente erlægges med halvdelen i hver af årets to terminer. Med hensyn til kapitalens udbetaling er det bestemt, at den fra min side kan opsiges til enhver termin med 3 års varsel, medens den fra kreditorerne ikke under alm. forhold kan opsiges, hvorimod den bliver at udbetale afdragsvis, således at disse afdrag først begynder at forfalde, når 1. prioriten 2200 rdl. er udbetalt i henhold til de betingelser, der ved samme ere fastsatte. Der bliver da årlig at afdrage på nærværende skyld, 200, skriver To Hundrede rdl mm. og erlægges da første 200 rd. i den termin, der falder et år efter at det sidste afdrag er erlagt på 1' prioriteten og derefter at betale i hver følgende års termin 200 rd., indtil skylden er afgjort. Skulle imidlertid den årlige rente udeblive udover forfaldstiden, skatter og afgifter drages til restance eller pantet forringes, eller det årlige afdrag på 1' prioriteten skulle udeblive, eller på nærværende prioritet, når denne begynder at afdrages, da var i hvert sådant tilfælde, kapitalen, eller hvad der står til rest, straks forfalden til betaling og inddrivelse.

-- er det en regel, at hvis det tilfælde måtte indtræffe, at -- -- skulle få sin fordring erklæret forfalden på anden måde end ved og navnlig på grund af misligholdelse fra min side, da forfalder nærværende skyld samtidig. Enhver betaling erlægges til rette vedkommende på bopæl.

Renten bliver så længe jeg ikke erholder anden ordre, at erlægges til gårdejer Anders Madsen i Omvrå, men

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

kapitalafdragene erlægges til den som efter lodtrækning imellem kreditorerne skal have dem, dog skal første afdrag erlægges til Peder Nielsen, Birkebæk. Lodtrækningen som ikke vedkommer mig foretages betids for terminen, og skal der meddeles mig betimelig underretning om, hvor jeg skal erlægge kapitalen.

Skulle jeg afhænde den pantsatte ejendom, eller den på grund af min død skulle overgå i andres eje, da indtræder den nye ejer i nærværende gældsforhold aldeles på de foran og nedenfor nævnte vilkår.

Til sikkerhed for skadeløs betaling af kapital og renter og omkostninger meddeler jeg hermed prioritets og panteret næst efter de 2200 rdl. men med oprykningret efterhånden som denne kapital indfries i den mig efter skjøde af d.d. tilhørende ejendom på Omvrå mk. med bygninger, disses assurancesum, den på ejendommen opførte vindmølle "Enigheds Mølle" kaldet og dens assurancesum, dens stående og løbende redskab, driftsmatriel og driftsinventarium samt ejendommens jorder af hkt.nr. 2y og 4o, 1 skp. 2 alb. med tiender og jordenes afgrøde i strå, hø og utærsket sæd ved stedet. En del af sognets tiende tilhører Vejle Hospital. Endelig har jeg til gårdejer A. Madsen på samtlige kreditorers vegne givet pant i en af Morten Chr. Hansen udstedt obligation, stor 1000 rd. med 1' prioritet i mtr.nr. 1 og 2c af Bøvl hkt. 1 skp. 1 1/4 alb. m.m., hvilken obl., der er dateret 10. juli d.å., nu er indleveret til tinglæsning. I søgsmåltilfælde er jeg underkastet hurtig retsforfølgning efter forordning af 25. januar 1828 og pligtig til at møde for Vejle forligskreds eller Give Forligskreds og Nørvang Herreds Ret efter varsel givet på det pantsatte sted uden hensyn til eller opholdssted og ere mine kreditorer berettiget til, når et beløb er forfaldent, da hvis at intale sin fordring imod mig, hvis de ikke måtte være enige om at optræde i fællesskab, for tydelighedsskyld bemærkes, at prioritethaveren selvfølgelig ikke er berettiget til, til skade for nærværende pritetshavere at give nogen udsættelse, der ikke er hjemlet i hans obl. og at hvis omsætning af måtte finde sted, f.eks. at hr.Nielsen,

den nuværende prioritetshaber fik en anden til at overtage hans prioritet på de vilkår, hvorpå den nu står, da vil selvfølgelig en sådan eller lignende omsætninger ikke nuværende kreditor, ikke medføre at nærværende skyld derfor forfalder. – Som en selvfølge bemærkes, at kreditorerne efter nærværende haves 1' prioritet i den obl. Denne obligation kan tinglæses for min regning.

Omvrå mk. den 10. november 1872. Mads Thomsen.

Til vitterlighed, også om rigtig datering. P. Jacobsen (Det andet vidnes navn ulæselig).

DECLARATION.

Underskrevne møller, Mads Thomsen af Omvrå erkender hermed, at jeg med købet af "Enigheds Møllen" på Omvrå Mark har tilforpligtet mig, ligesom jeg hermed forpligter mig og efterkommere i fornævnte ejendom til, når det af nogen af møllekunderne fordres, da uværgeligen på enhver kundes forlangende alene at male for rede penge, forsåvidt den nævnte kunde angå, og kun i det tilfælde, at contant betaling ikke præsteres, er jeg berettiget til at tage toldkorn af en sådan kunde.–

Den betaling, der er bestemt for malingen og som for stedse skal være gældende er følgende: For grutkorn betales 1/30 af, hvad kapiteltaxten for byg måtte være på den tid malingen sker, for malt ligeledes, for rug til brød 1/20 af hvad kapiteltaxten for byg måtte være på den tid malingen sker. For byg til gryn 1/70 del af do. For enhver overtrædelse fra min eller mine efterkommeres side i fornævnte henseende skal jeg eller de være ifalden en rdl. til sognets frie fattigkasse af 1' klasse, ligesom jeg i søgsmåltilfælde er underkastet hurtig retsforfølgning efter 25. jan. 1828, således skal jeg skadesløst i enhver henseende betale omkostninger ved søgsmål, inddrivelse etc., derunder erstatninger for rejser efter vognmandstaxt. Denne declaration bliver at ting læse som servitut på min ejendom, mtr. nr 2y og 4o i Omvrå, som jeg ejer efter skjøde af d.d. med bygninger, mølle, etc., dog bemærkes, at der derpå hviler en gæld af 4550 rdl, som ikke præjudiceres ved nærværende deklARATION. Denne deklARATION tinglyses for min regning.

Omvrå mk. den 10. nov. 1872. Mads Thomsen.

Til vitterlighed: Peder Nielsen. P. Jacobsen.

1877. VI KAN SELV.

Sønder Omme lå i sin tid i Vejle amt og i Ribe stift. Der var langt til myndighederne, og disse var længe om at beslutte sig, når det gjaldt om egne, der lå så langt borte.

Desuden var forholdene med de mange bække og åer, der ville gå over deres heder, sådan, at man f.eks. på skolens område ikke kunne følge reglerne om, at børnenes skolevej ikke måtte være længere end 2½ km.

Resultatet blev, at befolkningen ofte sagde: Vi kan selv!

Undertiden løb de dog panden imod, når et eller andet skulle igennem, og de nærmeste myndigheder sagde "Nej"!

Så tog de sig for at henvende sig til hovedet og ikke til halen og sendte fortalere til København.

Det var tilfældet, da Søren Hansen, Anders Jesper Jensen og Niels Møller rejste til København for at få en kirke Blåhøj. De havde højskoleforstander Kristensen fra Hoven med. Hvordan er de kommet til København ?

Måske med den damper, der en gang om ugen sejlede fra Horsens til København.

Det lykkedes for dem at få deres sag igennem. Det lykkedes da også for dem, der ønskede en skole bygget i Blåhøj et par slægtled senere. De rejste også til København og fik undervisningsminister K.B. Andersen overtalt, så de kunne bygge skolen.

Mindre heldige var de præster i Vestjylland, som havde | én mil eller derover mellem deres kirker. De mente, at når dyrlægerne kunne få en tildeling af benzin, måtte de også kunne tilkomme det, under den benzinknappe tid efter den anden verdenskrig.

Også de sendte en deputation til København, og de fik allernådigst tilladelse til at forelægge deres problem på det kontor, der stod for benzintildelingen. Godt skåret for tungebåndet var de. De havde jo træningen fra om søndagen på prædikestolen.

Den embedsmand der tog imod dem, hørte tålmodig på dem. Han vendte og drejede problemet — for og imod.

Efter megen overvejelse kom han til det resultat, at han spurgte præsterne: "Kan De ikke tage sporvognen":

Jensinius, der hver dag havde en aktuel tegning på bagsiden af "Berlingeren" fik fat i historien.

Han huskede maleriet af Vermehren, der forestiller en strikkende fårehyrde midt blandt sine får på heden.

Han gav fårehyrden præstekjole på og nedenunder tegningen skrev han: "Hvornår kommer den sporvogn".

Min mand klippede tegningen ud og satte den i glas og ramme. Den er endnu i min besiddelse og kan besigtiges af dem, der ikke kan tro på denne fortælling.

22. marts 1877.

Mel.: Jesus din søde Forening at smage.

Gamle Blaahøj, hvor har man dig afskåret,

hoved og skulder har taget dig fra.

Til noget stort har man dig udkåret,

fra grunden hæves du vil mod det blå.

Navnet Blåhøj vil højtidelig være,

når du som kirke beholder dit navn.

Så vi i den kan påkalde Vorherre;

fødes og næres i Frelserens navn.

Længselsfuldt ventes at tiden skal komme,

da klokken sender sin kaldende røst,

klinge og kime, ja vekslende brumme

dybt ind i Hedebondes bryst.

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

Råb, at det mindes fra hensvundne tider,
hvad som end lever på hjerternes bund,
råbe, at komme må hver som lider,
lægedom gratis at hente en stund.

Når så helbredelsen inderst fornemme,
glæde og tak bryder jublende ud,
hjerternes lovsange da vil istemme,
tillidsfuld til den Treenige Gud,
fryd er der da iblandt himmelens troppe,
englene som på Blåhøj holder vagt.
Ingen den lægende gerning kan stoppe,
hvad der er liv med Vorherre i pagt.

Gud, lad din sæd gennem troende præster
spredes omkring, lad det spire og gro.
Lad Nåde midlerne hjælpe til kræfter,
fremad at kæmpe i levende Tro.
Ja, Gud, lad livet ret kendelig næres,
og lad det golde omveksle til frugt,
så at dit navn i Blåhøj kirke næres
med Helligåndens forfriskende lugt.

Salme, skrevet af Otto Jensen Østerholm, Mallehøje, hvis datter boede på Lykkehåb.
Sunget ved nedlæggelsen af grundstenen til Blåhøj kirke³ den 22. marts 1877 i bidende kulde.

Vejle, den 16. oktober.

Det var trist vejr i Sønder Omme i lørdags med uafbrudt regn og blæst det meste af dagen, så mange af beboerne havde halvejs opgivet, at vejret næste dag skulle blive så godt, at de kunne komme med til den store højtidelighed, da biskoppen fra Ribe ville komme og åbne dørene til de nye smukke kirker i Blåhøj og Filskov og indvie dem til Gudshuse, så de første gang kunne høre Guds ord og deres nye præst. Desto større var glæden, da vejret ved dagens frembrud tegnede til at blive godt, ja solen kom endog frem op på dagen. I mange hjem må folk have været tidlig på færde; thi klokken 9 var ikke alene en stor del af sognet samlede ved Blåhøj kirke, som først indvies, men folk fra fjernere egne strømmede også til, man sagde indtil 5-6 mil, strømmede også til. Klokken 9 kom hs. h. Biskop Balslev og havde med sig gårdejer Søren Jensen, som desværre var meget svag og lidende, men på trods af sin hårde sygdom er den af beboerne, der har gjort mest for at fremme sagen om kirkernes tilblivelse og senere som formand for kirkebestyrelsen har ledet byggeforetagendet. Han var da også, som i går meddelt, i dagens anledning bleven decoreret med Danebrogs mændenes hæderstegn. Derefter fulgte provst Vahl fra Øster-suede, hvem beboerne af Omme sogn nok skyldte meget for kirkernes tilblivelse og måske udelukkende ham, at der blev to kirker, efter provsten fulgte den nye præst, pastor Riemann, samt de fleste af herredets præster, nemlig sognepræsterne for Sønder Omme, Brande, Thyregod, Ringive, Nørup, Gadbjerg og Skibet menigheder, senere indtraf præsterne fra Hveisel og Kollerup. Endvidere var i dagens anledning de endnu levende præster, som tidligere havde været i Sønder Omme, indbudte, og af disse havde præsterne Birkedal fra Ryslinge og Bødtcher fra Barrit givet møde. Efter at biskoppen havde beset kirken, strømmede folk under megen trængsel ind; om Blåhøj kunne rumme 4 å 500 mennesker, vides ikke med vished, men i Filskov kunne hen imod 100 mennesker i hvert fald ikke få plads i kirken.

I begge kirker foregik højtideligheden i samme orden, først tolkede biskoppen et Gud ske Lov for kirkens tilblivelse, dernæst oplæste og udlagde han en af Davids lovsalmer, hvorpå kirkenidvielsen fandt sted. Pastor Riemann blev nu indsat af provst Vahl, der efter at han havde oplæst Hs. Maj's kaldsbrev og biskoppens collats talte nogle smukke ord i den anledning.

Den egentlige gudstjeneste begyndte nu, ved hvilken pastor Riemann forrettede tjenesten og prædikede over dagens evangelium: "Lignelsen om kongen, der udsendte sine tjenere at byde gæster til sin søns bryllup"; i en smuk og gribende tale udviklede han denne lignelse, der særligt passede til denne højtidelige lejlighed, så sent eller aldrig vil den smukke højtidelighed udslettes af deres hjerter, som var tilstede.

Begge kirker ligger på høje bakker, så man i klart vejr kan se dem i stor afstand, de er af pekuniære hensyn uden tårne men begge hyggelige og efter forholdene smukke; til Filskov kirke var altertavlen ikke kommen, hvorimod Blåhøj kirke havde fået sin, der bestod af et ca. 2 alen højt og 1½ alen bredt maleri. Det forestiller: Vor Frelser med Maria ved sin fod, idet han siger til Martha, som går for at berede ham et måltid: Et er fornødent! hvilke ord står under billedet med forgyldte bogstaver. Maleriet er indfattet i en ramme uden billedskærearbejde.

Vejle, den 18. oktober 1877.

Som supplement til referatet om indvielse af Blåhøj og Filskov kirker ser vi os nu i stand til at meddele følgende: Begge kirker er opført ens efter tegning af byginspektøren, justitsråd Winstrup af kløvede granitsten og helt optrukne med cement, de har skifertag og fjællegulv, perlefarvet loft med lister over sammenføjningerne og er byggede, Blåhøj kirke af gårdmand, Søren Frederiksen i Balle, Filskov kirke af smedemester Møller i Jelling. De er smukke bygninger, en pryde for egnen: Klokkerne er af støbestål og kunne høres over hele det nye sogn. I Blåhøj er der af en ung kunstner en smukt udført kopi af Dorphs altertavle, Martha og Maria, i Filskov alterbillede af Jesus, der velsigner de små børn. Smukke alterduge er skænkede til begge kirker, til Blåhøj kirke havde kirkeværgerne i Houer skænket en ældre kalk, der havde været brugt i denne kirke, til Filskov kirke havde konerne der i byen skænket et stort kirkebanner med Indskrift: "Når du løfter dette banner højt, vil du sejre"!

Ved indvielsen af Filskov kirke assisteredes biskoppen af præsterne Birkedal (i Filskov provst Vahl) Bøttinger af Lundum (ikke Barrit) og Nissen.

Efter indvielsen var biskoppen, provsten, de tilstedeværende præster og en mængde af de fremmede også sognets folk indbudt til et fællesmåltid i Filskov Østergård, ved hvilket dagens glædelige og hjertelige stemning gav sig tilkende i en mængde taler, af hvilke adskillige var en ytring af beboernes taknemmelighed mod de mænd, der væsentlig havde bidraget til sagens lykkelige tilendebringelse. Men dertil havde mange fjern og nær bidraget, og det er beboernes ønske gennem disse linjer at udtale deres hjertelige taknemmelighed mod alle og enhver, der ved gaver eller på anden måde har fremhjulpet denne kirkesag og håbe, at Herren vil velsigne dem for al den glæde, de har hjulpet med at berede dem.

1884. EN PRÆDIKEN FRA 1884.

Ludvig Christensen, som var den anden præst ved Blåhøj og Filskov kirke, holdt i 1884 sin afskedsprædiken. 14 år havde han tjeneste her. Nu var han udnævnt til sognepræst for Gjern og Skanderup menigheder.

Hans afskedsprædiken blev trykt og lidt af den citeres her:

Luk. 11,14–28.

Salige ere de, som hører Guds Ord og bevare det". Med dette ord slutter dagens evangelium, og peger end dette evangelium med mange af ordene på striden og kampen i menneskelivet, på den store strid mellem lys og mørke, og godt og ondt, så peger evangeliet med disse ord også på sandheds vej til salighed. Salige ere de, som hører Guds Ord og bevare det" således sagde han med de sandru læber, han den eneste på jord i hvis mund er livets ord, og da der er sagt og sagt med rette, at enhver kristelig prædiken må pege på saligheds vej, så kunne vi vel sige, at noget af den klang, som lyder gennem disse ord, må genlyde i enhver kristelig forkyndelse. Det har også været mit ønske og min bøn, i den tid jeg har været

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

mellem jer, at hver gang, jeg har talt fra dette eller andre steder og aflagt vidnesbyrd for menneskehjerterne, at der da igennem det alt må have været en pegen på sandheds vej til salighed, og det er min ønske og min bøn, at på de steder, hvor jeg i fremtiden skal færdes som Ordets tjener i vor Herres Jesu navn, at det da må være med samme grundtone, der lyder igennem det, den grundtone, som lyder igennem disse ord: salige ere de, som høre Guds Ord og bevare det. Så lad det da også være det ord, som vi samles om sidste gang, jeg står iblandt jer, som jeres præst: Salige ere de, som høre Guds Ord og bevare det!

1904. Protokol over kulturarbejder for Blåhøj præstegårds eng arealet besigtiget den 1-12-04 af assistent Pedersen. Arealet udgør ialt 6 tdr. ld. beliggende umiddelbart syd for præstegården, er en god lavmose med fra 2-4 fod dyb tørv, stærkt vandlidende af trykvand og i det hele meget dårligt afvandet. Det forslås behandlet således: Nedenfor vandingskanalen således som aftalt på stedet, lægges en landgrøft $3\frac{1}{2}$ fod foroven, 3 fod dyb og 1 fod i bunden. Vinkelret på denne graves nye grøfter, 3 fod foroven, 3 fod dybe og 1 fod i bunden med afstand således, at hveranden af de nuværende afledningsrender fyldes og nedlægges medens hver anden giver plads for nye stikgrøfter. Fylden fra såvel landgrøften som de nye stikgrøfter tilføres de lave partier i engen, som derved kommer i niveau med den øvrige eng. Efter grøftningen – eller muligvis når landgrøften er gravet, pløjes engen 6 tommer dyb med brede furer, der må falde godt, ikke stå på højkant. Straks efter pløjningen afrides furekammene med en let spidstandet harve, og om vinteren, ved indtrædende tøvejr, frostharves meget stærkt med samme redskab, således, at de øverste 3-4 tommer fuldstændig findeles. I marts måned tilføres den således behandlede del af engen 400 pund Thomasslagge og 200 pund 37% kali pr. td. land. Så tidlig på foråret som engen kan bære hestene, gennemharves arealet atter grundig og straks efter besås engen – til vedvarende græsleje – med følgende udsæd pr. td. land.

2 pd. sildig norsk rødkløver, 5 pd. Timothe, 5 pd. Alsikke, 5 pd. Engsvingel, 1 pd. Hvidkløver, 3 pd. Hundeeræs, 2 pd. Italiensk rajgræs, 2 pd. Almindelig Rappær, 6 pd. Engrævehale og 100 pund havre.

Straks efter tilsåning fasttromles engen. Viser dæksæden (havren) tilbøjelighed til at gå delvis i leje, må den afhugges grøn for ikke at trykke udlægplanterne.

Udlægget vedligeholdes ved en årlig tilførsel af 300 pund Thomasslagge og 100-150 pund 37% kaligødning pr. td. land.

Overslag over udgifterne.

Post 1. 100 løb. favn grøft å 15 øre 165,00

Post 2. 200 kubikfv. at udplanere 200,00

Post 3. Pløjning af 5 tdr. ld. a 20 kr. 100,00

I alt 465,00.

En Hilsen til hvert Hjem i vort Sogn.

Naar denne lille Hilsen fra kirken i Anledning af dens 60 aars Jubilæum udsendes til hvert hjem i sognet, ligger der bagved den tanke, at vi, som i kirken har fundet en Værdi og en Lykke, gerne vil være med til at lede andre derhen,.

Det er interessant at lægge Mærke til den Tone af glæde og Taknemmelighed, der gaar igennem beskrivelsen af kirkernes Tilblivelse. Det har aabenbart virkelig betydet meget, at Afstanden til kirken blev halveret, for det var værd at komme i kirken, der var noget at faa.

60 Aar er gaaet siden Indvielsesdagen, og vi, som nu har faaet Filskov kirke til vor kirke, har grund til at være taknemmelige for det Arbejde og de Ofre, som det kostede at faa kirkerne rejst, vi har grund til at sige Gud tak og til at faa vor Kirke kær.

Men dermed lægger Gud ogsaa en Opgave og et Ansvar paa vore Skuldre. Hvad skal vi gøre for at faa Mennesker til at

lytte til Kirkens budskab, d.v.s. til Jesu Kristi Evangelium?

Der tales i vore Dage meget om »Kirkens Reklame, og man mener dermed, at kirken maaske burde bruge flere ydre Midler for at samle Folk i kirken. Vi ved, at den bedste "Reklame" er den, at de Mennesker, som kalder sig kristne, lever, handler og Taler saadan, som Guds Ord viser os, at vi skal leve, handle og tale. Ingen Lysreklame eller "kirkehilsen" kan erstatte denne -"Reklame", ja, alle andre Anstrengelser bliver Taabelige og tomme, hvis dette Grundlag mangler. Derfor skal kirkens Jubilæum mane hver enkelt kristen til et liv i lydighed mod Guds Ord. Gudstjenester og Møder alene gør det saavist ikke, men det daglige Liv med Gud i Ydmyghed, kærlighed og Lydighed. Om det lykkes, er vort Ansvar overfor Gud og Mennesker.

Og til dem, som endnu ikke har fundet nogen Værdi eller Lykke i kirkens Gudstjenester eller i Guds Ord, skal dagen den 14. oktober sige: Ja, kirken ligger der endnu; men ingen ved hvorlænge. Hver Dag kan vi læse om krig og Ødelæggelse og Forfølgelse. Ingen har lovet os, at vi skal blive ved at slippe fri, og derfor skal vi i Dag alvorligt tænke paa, om ikke vi skulde skønne paa kirken, mens vi har den, og lytte til Guds Ord, mens det endnu er ^"billigt" Landet.

Det er den enkelte, Gud taler til. Ogsaa Dig, som læser dette vil Gud møde i sit Ord og i kirken med sin Frelse i Jesus Kristus. H.V. Brockdorff.

En lille Tidsbetragtning og et Tilbageblik.

Det er jo en kendt Sag, at man de allerfleste Steder i Danmark i vor Tid helst vil have unge Præster. Lad os tænke os, at Grunden dertil er denne: Menighedsfolket ønsker, at rigere Liv, livligere Bevægelse og mere Varme maa være at finde indenfor Kirken. En saadan Tanke er i hvert Fald da ikke uskøn, selv om den ikke er helt træffende. Man kan jo ikke være helt sikker paa, at denne Tanke er eneraadende, naar Indstilling af Kandidater til ledige Præsteembeder skal foretages. Det her anførte gælder som Regel. Undtagelser er, om ikke helt udelukket, saa dog noget sjældne. Man holder mig til Gode, at jeg nævner en Undtagelse. Jeg nævner den, fordi den for mig fik personlig Betydning.

Efter at 9 Præster — alle i deres yngre Alder — havde virket her, siden Kirkernes Opførelse i 1877, blev Kaldet paany ledigt i 1927. Jeg blev Ansøger, og skønt jeg var mere end dobbelt saa gammel som de fleste af mine Medansøgere, kom jeg ind som Nr. 1 paa Indstillingslisten. Hvordan det gik til, at jeg med 60 Vintre bag min Ryg kom foran de yngre Mænd, ved jeg ikke. Jeg lod være med at filosofere derover, tog med Tak imod Embedet, der blev mig givet. Den Stund er da heller ikke kommet, at jeg fortrød, vi kom til Blaahøj, og nu ved jeg, den ikke kommer.

Det var jo ikke alt, vedrørende Menighedslivet og andet, der var helt efter Ønske. Som det var for mig, blev det som noget helt selvfølgelig for andre inden længe. Der blev maaske nok tænkt som saa: Præsten, vi fik, har vel nok nogle brugelige Egenskaber, men mon ikke han er lovlig gammel, noget for ubøjelig, og saa vil han gaa sine egne Veje. Ja, der var ingen, som sagde det til mig; jeg bare tænkte saa. Helt rart var det ikke. Omskabe mig selv hverken kunde eller vilde jeg. Af gamle Grundtvig havde jeg lært, at det er unyttigt at prøve paa det. Var der nu nogen gensidig Utilfredshed, ved jeg ikke af, at den nogensinde kom til lydeligt Udbrud. Der blev tiet, og hver prøvede paa at bære sin Del. Paa den Maade hengik der 9 Aar. For min Del langt fra den ringeste Tid al mit Liv. Hvad og hvordan den blev for Menigheden, er jeg fritaget for at dømme om.

Kun dette: Aarene randt ret stille hen, førende med sig Omskiftelsen af Sorg og Glæde. Igennem det svære og tunge, saavel som i det lette og lyse, har jeg fundet, at altid er Guds Faders Naade ny. Blev mit Virke til en Smule Hjælp for en enkelt Sjæl, saa den fandt sig selv, lærte sin Gud og sig selv at kende, da vil jeg takke Vorherre.

Nu har Kirkeklokkerne derude paa Sletten igennem Tresindstyve Aar villet kalde Sjælene ind til Hvile. Gid vi og vore Børn maa have Øren for dens Kalden og følge den. Stedse med større lyst og dybere Trang; da naar vi Maalet en Gang. Paa denne Livets Vandring ønsker jeg til Lykke.

Johannes Jensen.

Nogle Tal fra Kirkebøgerne.

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

Da Kirkerne blev bygget i 1877, menes det, at hvert af Sognene har haft omkring 200 Indbyggere. I de forløbne 60 Aar er dette tal blevet mangedoblet. Efter sidste officielle Folketælling (5. Nov. 1935) er Tallene: Blaaahøj Sogn 965 Indbyggere, Filskov Sogn 875 indbyggere.

Nogle Tal om Fødsel og Død m.v. kan maaske have interesse i denne Sammenhæng. (Alle de opgivne Tal gælder indtil d. 5. sept. 1937).

I Blaaahøj Sogn er der siden 1877 født 671 Dreng og 613 Piger, ialt 1281 Børn. I samme Tidsrum er der død i Sognet 222 Mænd og 223 Kvinder, ialt 445 Personer. Fødselsoverskuddet er altså i Løbet af de 60 Aar ikke mindre end 839 Mennesker.

I Filskov Sogn er Tallene noget tilsvarende. Der er født 618 Dreng og 542 Piger, ialt 1160 børn, medens der i Sognet er død 177 Mænd og 165 Kvinder, ialt 342 Personer. Fødselsoverskuddet bliver her 818 Mennesker.

Af Konfirmander har der i de forløbne Aar været: Fra Blaaahøj Sogn 506 Dreng og 481 Piger, ialt 987 Børn. Fra Filskov Sogn: 387 Dreng og 362 Piger, ialt 749 Børn.

Endelig er der i Blaaahøj Kirke blevet viet ialt 294 Par og i Filskov Kirke 215 par.

Dette er jo kun Tal; men bagved ligger Menneskeskæbner. De gamle Kirkebøger fortæller derom, Hjem, der blev stiftet. Børn, der blev født til Verden, blev døbt og konfirmeret. — Og saa døden, den, der undertiden kommer som den længselsfuldt ventede Befrier, men oftere som den, der bortrøver Menneskers kæreste Eje. Ja, "Sorrige og Glæde de vandrer tilhobe", men bag det altsammen staar Gud, der i sit Ord og sine Sakramenter bøjer sig ned til Mennesker for at velsigne og Trøste og Frelse.

Skal De ikke i Kirke Jubilæumsdagen eller en af de følgende Søndage?

Indbydelsen gælder ogsaa Dem!

saasom folk endda fik lige langt til Præst, og da dels Bestemmelsen af Stedet for den nye Kirke voldte Vanskelighed, saa skete det, at hvad der først som forfløjet indfald i Spøg faldt fra en enkelt Mands Læber, nemlig, at det var bedst at faa 2 Kirker, blev optaget i fuldt Alvor.

Underligt er det, at Værket lykkedes; men det er Guds Naade og Kraft; og blandt de Mænd, Han benyttede i denne Sag, skal der først nævnes Provst J. Vahl fra Øster Snede, som er den, der ved uførtroden Iver og ihærdig Virksomhed især har faaet understøttelsen udensogns fra samlet og ovenfra bevilget; trods sin Boligs afsides Beliggenhed har han dog gjort 3-4 aarlige Rejser herud til Sønder Omme og især for Kirkebygningens Skyld; dernæst skal gaardejer Søren Jensen af Omvraa nævnes, thi han er den Mand her paa egnen, som har været Staaifjederen og Drivkraften i at samle Kræfterne til Arbejdet, hvad han har gjort trods megen legemlig Lidelse i den Sygdom, der truer med snart at ende hans Jordeliv, og endelig skal Sognepræsten, Pastor C.L. Nissen, nævnes, som, skønt Østersognet var ham den kærele Del at Sønder Omme, beredvilligt gik ind paa den Ordning, som er truffet, og med glæde paa Beboernes Vegne hilsede de nye Kirkebygninger og den nye Præst.

Saa blev Grundstenen til Kirkerne lagt den 22. Marts d.a., og det var en Dag, som ved sin velsignede I Højtidelighed aldrig vil gaa de tilstedeværende at Minde, saa er det blevet mig sagt. I Løbet af Sommeren rejstes Kirkerne, som er hyggelige og smukke, vel udstyrede baade med Klokker, Altertavler og Alterkar. Den 10. September skete min Udnævnelse til første Præst i det nyoprettede Embede, og den 14. Oktober skete Kirkernes indvielse af Hs. Højærværdighed, Hr. Biskop Balslev, som udtalte det "Gud ske Lov", som laa paa manges Læber, idet han knyttede det til Psalme 100.

Ved samme Lejlighed indsattes jeg til Præst for Sønder Omme Østersogn, idet jeg dog — indtil videre ialtfald — fører Navn af residerende Kapellan for Sønder Omme og Hoven. (Nedskrevet af Pastor Riemann den 5. Nov. 1877).

Gud søger Dem —!

Har De nogensinde prøvet at tænke den tanke igennem, at Gud søger Dem? Saa stor en Kærlighed og Omsorg og Visdom har Gud, at han søger den enkelte, Dem!

Maaske De fik trange og ulykkelige Kaar i Deres Liv mod Arbejdsløshed, Sygdom og økonomiske Vanskeligheder, saa De Maaske kunde fristes til at tro, at Gud havde glemt Dem og Deres Kære. Men Gud har ikke glemt Dem! Han søger efter Dem, som Mennesker kan søge efter en bortkommen Slægtning i Udlandet. Ogsaa gennem disse Ord søger Han Dem, for at De skulde faa Lyst til at høre om Hans Mening og Maal ogsaa med Deres Liv.

Og fik De lyse kaar og Medgang i Livet, et lykkeligt hjem og godt Arbejde, saa kan De da ikke mene, at Gud har glemt Dem, da er Sandheden maaske snarere den, at De har glemt Gud. Men nu kalder Gud paa Dem som saa mange gange før, for at minde Dem om, at han ikke har glemt Dem. Han kalder Dem til et Liv i Tro paa ham og i Lydighed mod Ham.

Blaahøj-Filskov Pastorats Præsterække.

1. Peter Jerndorf Storm Riemann (1877—1880).

Indsat som residerende Kapellan under Sønder Omme Sognepræsteembede paa Kirkernes Indvielsesdag. Udnævnt til Sognepræst for Lem og Ølstrup Menigheder 1880. Død 1928.

2. Ludvig Christensen (1880—1884).

Indsat i Embedet 31. Oktober 1880. Udnævnt til Sognepræst for Gjern og Skanderup Menigheder 1884. Død ?

3. Vilhelm Emil Simonsen (1884—1887).

Udnævnt til Sognepræst for Oddense og Otting Menigheder 1887. Død 1934.

4. Hans Ulrik Møller Barfoed (1888—1892).

Udnævnt til Sognepræst for Hyllested og Rosmus Menigheder 1892. Død 1922.

5. Niels Peter Nygaard (1892—1897).

Senere Præst paa Sct. Croix. Død 1935.

6. Jens Møller Kristensen (1898—1905).

Udnævnt til Sognepræst for Darum Menighed 1905. Afskediget 1934.

7. Jens Peder Rasmussen Dræbye (1905—1912).

I hans Tid blev Embedet omdannet til selvstændig Sognekald fra 1. Januar 1911. Udnævnt til Sognepræst for Grindsted og Grene Menigheder. Nu Præst i Esbønderup paa Sjælland.

8. Anders Peder Andersen (1912—1920).

Død i Embedet den 25. april 1920.

9. Gudmund Thømasen Sort (1920—1927).

Død i Embedet den 21. januar 1927.

10. Johannes Jensen (1927—1936).

Afskediget 1936.

11. Helge Nikolaj Brockdorff (1936—).

Lovsangen.

Ps. 40,4: "Han lagde en ny sang i min mund".

Den nye Sang, Kong David taler om, er Lovsangen til Gud, og det er Gud selv, der lægger os den i Munde.

Det sker, naar et Menneske kommer til en levende Tro paa alle sine Synders naadige Forladelse. Saa fyldes Hjertet med Tak og saa strømmer det over med Jubeltoner omkap med Lærken, der syngende stiger mod Sky.

Jo dybere Synderkendelse, des renere og højere Lovsangstoner, naar man har oplevet Guds Naades Tilstrækkelighed til Frelse.

Saa længe Skyldbyrden hviler paa os, kan vi ikke være glade. Maaske nok en Gang imellem oprømte, fordi vi paa kunstig Vis søger Glemsel, men aldrig glade. Der er altid en truende Sky i Horisonten.

Forst naar vi giver Gud, der i sin ubegribelige Kærlighed kommer os i Møde, Lov til al tage Byrden fra os, kommer

Glæden og med den Lovsangen.

Hvor er det dog uklogt af os at gaa og tumle med Byrden selv, for vi kan jo dog aldrig bære den, og Gud tilbyder Gang paa Gang i sit Ord at bære den for os.

Tror du ikke, at det er sandt, at han vil? Eller mener du, at Han ikke kan?

Tag dog Gud paa Ordet, prøv ham, og du skal ikke gaa beskæmmet, men glad fra Forsøget!

Byg paa Herrens Ord og Sakramenter! Alle Herrens Løfter vil han opfylde paa dig. Du fik jo i din Daab hans Herremærke, Korset, tegnet paa din Pande som Tegn paa, at du er hans. Han dækker jo sit Bord for dig, saa du træt, svag og udtæret af Livets Kamp kan fornyes og styrkes.

Benyt dig af Tilbudet, saa længe du lever, det staar bestandig ved Magt.

Og jo mere du ved at sænke dig ned i Guds Kærlighed oplever dens Bæreevne, des højere vil den nye Sang klinge fra Hjerter og Læber.

Saa kan du være helt med i Salmens Ord:

"Gud ske Lov for al Hans Naade,

som mig giver saadan Magt,

at jeg tør i ingen Vaade

gaa bedrøvet og forsagt!

Derfor vil jeg daglig paa

Herrens Lovsangs-Harpe slaa,

og i Sorg saavel som glæde

mit Halleluja ham kvæde".

J. Dræbye.

Lidt om kirkernes tilblivelseshistorie.

Præsteembedet gamle officielle Protokol indledes med en Beskrivelse af Blaahøj og Filskov Kirkers Tilblivelseshistorie.

— Da denne Beretning sikkert vil interessere nogle, gengives den her efter Protokollen:

"Grunden til, at de tvende nye Kirker er blevet til, er den store Udstrækning af Sønder Omme Sogn, som vel er det største i Danmark; der var dem i Sognet, som havde 7 Fjerdingvej til Kirke og Præst, og Ønsket var derfor levende om at faa en ny Kirke i Øslerdelen af Sognet, som var det fra Kirken længst bortliggende Distrikt. Længere end til een Kirke gik Ønsket ikke, og Tanken derom fremkaldtes end stærkere, da man for ca. 10 Aar siden ved Gravning i Nærheden af Østergaard i Filskov fandt den Kirkegaard, som havde hørt til den gamle Filskov Kirke, som siden »den sorte Død« i det 14. Aarhundrede ikke blev brugt, men hvormod dog Sagn skal have vedligeholdt sig i Folkemunde. I Slutningen af Pastor Rambuschs Embedstid i Sønder Omme og Hoven gjordes de indledende Skridt til at faa det nye Kirkehus, hvormod der alt var blevet talt, bygget, og dette er omtrent 6 Aar siden. Meningen var da, at Sognepræsten for Sønder Omme og Hoven skulde have tre Kirker at prædike i. Men da dels dette kun mangelfuldt vilde raade Bod paa Savnet,

saa en Opgave og et Ansvar paa

for at faa Mennesker til at lytte

Jesu Kristi Evangelium?

om »Kirkens Reklame«, og man måske burde bruge flere ydre Midler

ved, at den bedste "Reklame" er

der sig kristne, lever, handler og

er os, at vi skal leve, handle og

Kirkehilsen" kan erstatte denne

rengørelser bliver taabelige og tom

gler. Derfor skal Kirkens Jubi
n til et Liv i lydighed mod Guds
r alene gør det saavist ikke,
i Ydmyghed, Kærlighed og Lydig-
nsvar overfor Gud og Mennesker,
ke har fundet nogen Værdi eller
r eller i Guds Ord, skal Dagen
n ligger der endnu; men ingen
n vi læse om Krig og Ødelæggelse
os, at vi skal blive ved at slippe
alvorligt tænke paa, om ikke vi
ens vi har den, og lytte til Guds
i Landet.
er til. Ogsaa Dig, som læser dette,
i Kirken med sin Frelse i Jesus
H.N. Brockdorff.

1877 * 14. OKTOBER * 1937.

Den 14. Oktober i aar er det 60 Aar siden, at den højtidelige Indvielse af Kirken fandt Sted. Endnu lever der Mennesker, der kan huske tilbage til den Tid, du de f.eks. to Gange om Ugen maatte gaa til Præst i Sønder Omme, og som kan tale med om den Glæde og Taknemmelighed, det vakte, da Kirken blev rejst her i Sognet.

Men Tiden gaar, og det, der engang var en stor og glædelig begivenhed, bliver dagligdags og dermed ogsaa ligegyldigt for mange.

Nu i Anledning af Kirkens 60 Aars fødselsdag vil vi imidlertid gerne have Lov til at udsende en Indbydelse til hvert enkelt Menneske i vort Sogn gennem dette lille Blad.

Mon ikke ogsaa De skulde have et eller andet i Deres Liv og Deres Forhold at sige Gud Tak for eller bede ham om Hjælp mod eller Trøst for? Skulde De mon ikke kunne huske fra Deres Børnelærdom, at Jesus engang sagde: "Kom hid til mig alle I, som lider Møje og er besværede, og jeg vil give Jer Hvile!", og at han en anden Gang sagde: "Hvad gavnede det et Menneske, om han vandt den hele Verden, men tog Skade paa sin Sjæl?*

I Kirken og i Biblen taler Gud til Mennesker! Men vi maa give os Tid til at lytte for at høre hans Tale! — Tror De ikke ogsaa, at Gud har noget at sige Dem!

VED UNGDOMSMØDET I PRÆSTEGÅRDEN den 13. marts 1944.

Hvem kommer der ad vejen
i glad og munter flok,
med sang og smil på læben
og spøg og latter nok?
Det er såmænd de unge
fra Filskov og Blåhøj,
det lyster dem at sjunge,
er vejen dem end drøj.

I præstegården venter
vi på jer hver især,

vi glædes ved at se jer
og har jer alle kær;
I er jo vore unge
fra Filskov og Blåhøj,
i skal i tider tunge
se op mod Himlen høj.

Hvem skal vel arven løfte,
fra slægten her var før,
dens dygtighed og fromhed,
som det sig hør og bør?
Hvem andre end de unge
fra Filskov og Blåhøj;
gid lydligt det må runge:
den var i ære høj!

For hver en gang, I var her,
vi bringer Jer en tak,
for alvor og for gammen
og god og munter snak;
vi ønsker jer, I unge
fra Filskov og Blåhøj,
trods tider grå og tunge
en ungdom fri og høj.
A.B.

Kirkebyggeri før og nu.

Det er godt for mennesket et bo, så det kan høre en kirkeklokke. Det giver folkelige fortællinger mange eksempler på. Kendsgerningen bag ved det er, at det ord, som kirkeklokken kalder sammen til, nyskaber livsmod og næstekærlighed. De to ting kan ikke undværes, og derfor rejser mennesker stadig kirker og kirketårne.

På et vist tidspunkt i sidste Århundrede blev det bydende nødvendigt at bygge kirker. Folketallet i København steg og steg. Vi har alle hørt om bunkebryllupperne. Fortællingen om præsten, der skulle døbe en hel række børn og i stedet for at gøre en hel masse små korstegn gjorde en lang streg og mange små tværstreger, hører dog nok til i vittighedernes verden.

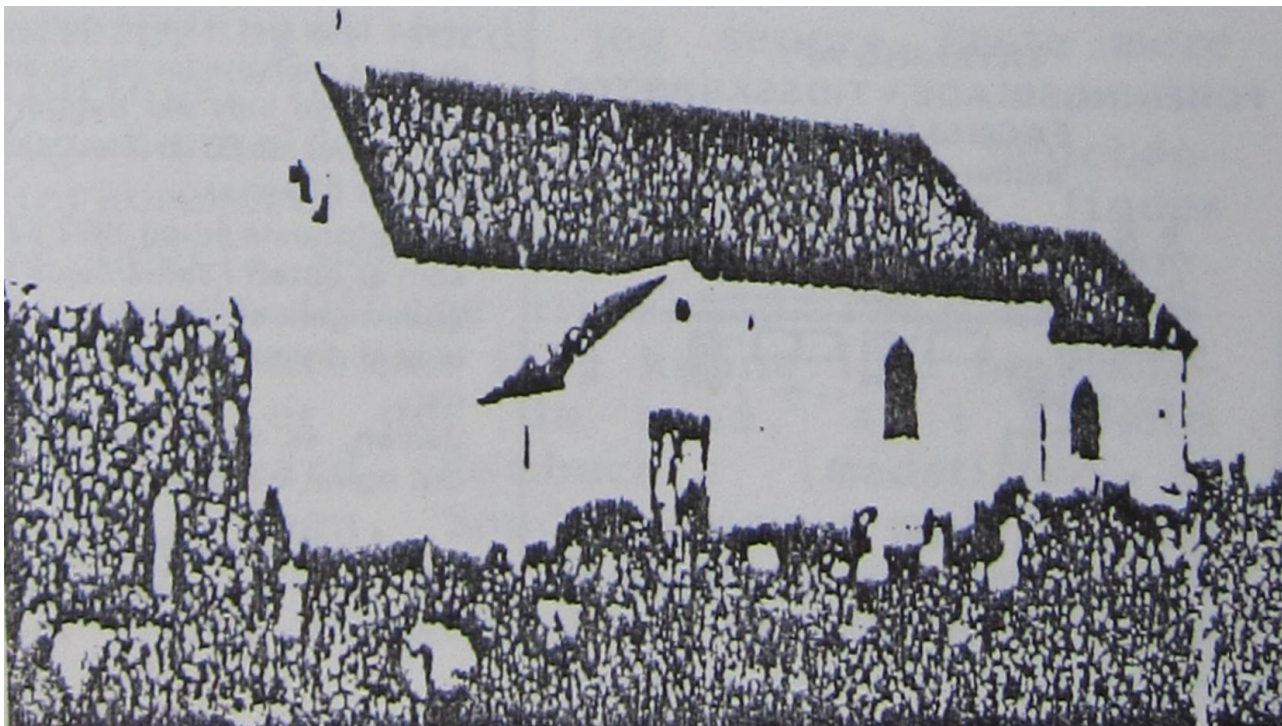
Dette skulle naturligvis afhjælpes. Og i 1861 byggede man Sct. Johanneskirken. Kirkefondets historie fortæller om, hvordan man senere fik bygget kirke ved kirke.

Mindre kendt er nok kirkebyggeriet i Jylland. Store strækninger lå omkring 1660 øde hen. Kun hvor et vandløb skabte nogle engdrag, lå der nogle få gårde. Ellers bredte lyngen sig milevidt. Engang i det følgende tiår kom en bekendtgørelse, hvori man for altid opgav at kæmpe mod lyngen. Den var, mente man, en naturkraft, som ikke sådan lod sig kue. Blicher lod sig imidlertid ikke gå på. Han fik nogle tdr. land af præstegårdsjorden tilplantet. Dalgas, som også før 1664 interesserede sig meget for lynchens land, satte sig ind i Blichers tanker og blev inspireret af dem.

Da katastrofen i 1864 kom, tog hedeopdyrkningen fart. Mange rejste fra Slesvig op i det gamle land. Det og befolkningstilvæksten gjorde, at der skulle skaffe« jord.

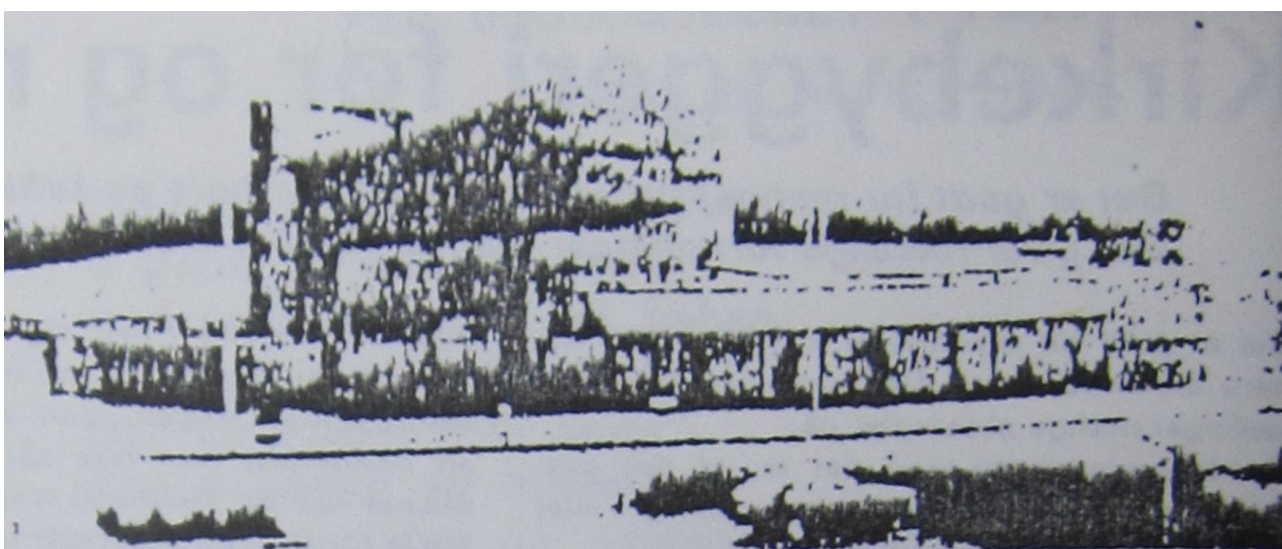
I løbet af 20 år var befolkningen blevet firedobbelt, og da mange kirker var blevet nedlagt efter "den sorte død« i 1300-tallet, [Valdemar Atterdag byggede således i 1367 et slot i Randers af 11 nedbrudte kirker] havde mange 2-3 mil, d.v.s. 16-

20 km, at gå til deres sognekirke.

Blåhøj kirke. (Ill. fra Blåhøj-Filskov kirker i 100 år).

Dette var tilfældet i Sønder Omme sogn. Der var 36 km. fra den ene ende af pastoratet til den anden. I Birkedals tid (1840-1849) strømmede folk til kirken. De fik da lært at gå, og det blev de ved med. Men hårdt var det for unge koner med mange børn at gå de mange mil hver søndag.

Søndermarkskirken, Viborg. (Ill. fra Kirkefondets årbog 1981).

En af disse unge koner var Caroline Sandahl, en lærerdatter fra Tim vad Ringkøbing. En søndag ved kirkestævnet foreslog hun, at man skulle prøve at få bygget en kirke i øster sognet.

Hvornår dette skete, vides ikke bestemt; men det var inden pastor Rambusch rejste fra Sønder Omme, og han blev

forflyttet i 1871.

Det var jo ikke umuligt for menigmand at få bygget en kirke. Det vidste man, for Birkedal fortalte ved sine besøg i sit gamle sogn om Nazareth kirken i Ryslinge, som menigheden byggede til ham da han var blevet afsat.

Der gik også rygter om at man ville bygge kirke på Holmslands klit.

Provsten blev interesseret, og der blev sat en indsamling i gang. Staten lovede at doble op; men så ville man ikke nøjes med en, men ville have to kirker. Nu sagde myndighederne stop. Da rejste tre af gårdmændene fra det område, som også ville have en kirke, over til kulturministeren, som længe var ubøjeelig, men til sidst gav efter på betingelse af, at hver gård skulle stille med et spand heste og en mand 1 dag om ugen, indtil kirkerne var færdige.

22. marts 1877 nedlagde man grundstenene til de to kirker. Blåhøj og Filskov, og sidst i september stod de færdige. 14. oktober blev de Indviet. Livsmod og næstekærlighed kunne man ikke undvære. Det ville man hente i de to nye kirker. De to kirker på Holmslands klit stod færdige inden, det samme gjorde kirken i Bøvling.

Her har vi begyndelsen på det kirkebyggeri, som fandt sted i Jylland i slutningen af sidste århundrede.

En ung kone tog initiativet. Tre unge piger tog Initiativet til kirkebyggeriet i København. Hvad blev det ikke til dengang, og hvor mange flere muligheder har vi ikke i dag?

I 1860'erne blev der bygget 9 kirker i Jylland, og i løbet af 60 år blev der alene i Ribe stift bygget 67 kirker.

I kirkefondets årbog 1982–83 nævnes 91 kirker, som er opført i samarbejde med kirkefondet. Endnu gælder løftet fra Joel 3 om, at de gamle skal drømme drømme og de unge skue syner.

Jamen, så iklæd da drømmene og synerne ord og se, hvad der sker!

Alma Brockdorff, København.

tidl. præstefrue i Blåhøj – Filskov.

1984

HEDEBØNDERNE OG E.TANG KRISTENSEN.

Kommentar.

Anmeldelsen i Kristeligt Dagblad af 19. juli 1984 af bogen om Evald Tang Kristensen får mig til at fare i blækkuset, ikke for at angribe bogen –af gode grunde – da jeg ikke har læst den. Men for at korrigere det syn på hedebonden, som lyser ud af Evald Tang Kristensens, H.P. Hansens og Salomon Frifelts bøger.

ALMA BROCKDORFF, DER VAR PRÆSTEKONE I BLÅHØJ-FILSKOV, OM EN SEJGLIVET NEDVURDERING AF HEDENS FOLK.

For knap 50 år siden, da jeg som ung præstekone kom til de såkaldte hedeegne, blev jeg umådelig irriteret over at se misforholdet mellem de nævnte forfatters skildringer af hedeboenderne og det billede, jeg dannede mig ved at færdes mellem dem dag ud og dag ind.

Med årene er jeg blevet mere tolerant overfor disse forfattere, også fordi jeg senere læste mere positive skildringer fra deres side.

Jeg må dog henholde mig til udsagnet af hedeboendernes efterkommere, som siger, at der findes ting i disse bøger, som aldrig burde være skrevne.

For nu at vende tilbage til Evald Tang Kristensen: Det hed sig, at han ikke kunne lide højskolefolk. Betegnende er det da også, at i Vilhelm Birkedal og Edvard Rambuch's (medstifter af Askov højskole) sogn, Sønder Omme, midt i den store hedeflade, har han ikke kunnet finde ret mange, som ville fortælle ham noget. Hvad der findes om dette sogn fra hans hånd er meddelt

— med ganske få undtagelser — af folk fra nabosognene.

Imidlertid er det ikke Evald Tang Kristensens eller det, der drev ham ud på de dejlige lange; ture i Dalgas' fodspor, som jeg er interesseret i.

Det jeg gerne vil, er at gendrive den påstand, som lyser ud af følgende pasus i Kristeligt Dagblads anmeldelse: "Intensionen med selve forfatterskabsanalysen – har været at se og forstå personen Evald Tang Kristensen i skismaet mellem den ene side den økonomisk og kulturelt tilbagestående landarbejderbefolkning, som han levede iblandt, og hvorfra han fik sine fortællinger og viser, og på den anden side det intellektuelle forskningsmiljø i København, hvorfra teorierne om og tilskyndelsen til indsamling af folkeminder udgik" — citat slut.

Efter dette citat levede Evald Tang Kristensen mellem en økonomisk og kulturelt tilbagestående landarbejderbefolkning. Han var som bekendt lærer i Gjellerup. 1. 1866 da Dalgas stiftede Hedeselskabet, var han 23 år gammel og næppe færdig med sin læreruddannelse.

Men i Gjellerup blev han vidne til den udvikling, der i løbet af få år ændrede heden, hvad H.C. Andersen skildrer med ordene: "Skynd dig, kom: Om føje år, heden som en kornmark som en kornmark står"!

De gamle mennesker fortalte ham, at de imidlertid aldrig har haft noget med landarbejderbefolkning at gøre. Rundt omkring i heden lå – ved vandløb og enge – enkelte gårde med et jordtilliggende på mange hundrede tønder land. Heden gav dem brændsel, kreaturfoder, foder til fårene, som gav uld til beklædning og til at forarbejdning af de strikkede ting, som endog eksporteredes.

Jordløse landarbejdere var de imidlertid ikke.

Og de var ligeså fribårne mænd og blev regnet for lige så fribårne mænd som de bønder, de havde købt jorden af.

Hvor mange der byggede på heden fremgår af disse befolkningstal: Da Vilhelm Birkedal kom til Sønder Omme i 1840 var der 543 mennesker i det fire kvadratomle store pastorat. 1. 1860 var der 839. I 1880 var der 1510.

Småt havde disse nybyggere det, men det var ikke dem, der fortalte for Evald Tang Kristensen. Dels havde de på ingen måde tid dertil, og dels ved vi, at de gamle, der fortalte, havde rod i alt andet end en fattig landarbejderbefolkning. For i øvrigt var det i Sønder Omme læreren og skovrideren han gæstede.

Det der harmer mig mest er ordene om de kulturelt tilbagestående. Hvor ved man det fra. 1. Sønder Omme sang man i Birkedals tid (1840–1849) fædrelandssange. Et ægtepar i Filskov var blandt de første elever på Askov. Peder Larsen Skræppenborg kom kørende fra Dons ved Kolding for at høre Birkedal prædike. I.C. Kristensen er født i Sønder Omme sogn. 1. løbet af 30 år rejste man i Ribe stift 60 kirker fra 1870–1900. Det var betydeligt flere end i København.

Ved et tilfælde har jeg netop inden for de sidste dage i Vejle Amts Folkeblad for d. 2. september 1869 (da var Evald Tang Kristensen 26 år) læst følgende i en beskrivelse af Midtjylland.

Efter at mangelen på storslået natur og forbindelseslinjer er nævnt hedder det: "men jeg tror, at befolkningen er mere naturlig og godtroende og mindre forfinet end de fleste øvrige steder i landet, så det er vel ikke et grundløst håb, når vi venter, at for os er det bedste tilbage".

Vilhelm Birkedal har i sin levnedsskildring "En Livsførelse" skrevet:

Hedebonden.

"Historisk" først jeg kalder hin hedens bondemand fra slægtens gamle alder sin skik han regne kan, han lod ej kæden briste, som søn til fader bandt, den første og den sidste ligne hverandre grant.

Her slægts traditionen går gennem ben og marv, fra manden og fra konen den går til børn i arv, det nye har umage at bryde sig en gang, gammelt fra gamle dage nyder kun hæders – rang.

Lige før det digt har Birkedal i sin "Livsførelse"* kaldt hedebonden for en fribåren mand.

Jeg har kendt flere af de hedebønder, som har fået deres navne indristet på stenene for hedeopdyrkningens mænd i Kongenshus Mindepark.

De er ikke tjent med at gå over i historien som "økonomisk og kulturelt tilbagestående landarbejdere".

Hedebonden havde sine stude, som også eksporteredes. Ikke uden grund mente man, at hedebonden altid havde en god

ET SOGN II – FØR LYNGEN – UNDER LYNGEN – EFTER LYNGEN

beholdning af penge på kistebunden.

Kort efter Evald Tang Kristensens fødsel begyndte situationen at ændre sig. Der skulle være plads til et stort fødselsoverskud. Nogle udvandrede. Andre slog sig ned på heden. Jorden var billig, og den første sommer indrettede man sig ved at lægge nogle rafter oppe fra et dige og ned på jorden. Dette "tag" beklædte man med lyng, og så boede manden, hans kone og børn, samt deres eventuelle ko der sommeren over, indtil de fik bygget.

De var tænksomme, venlige, gæstfrie mennesker, som ikke lod sig vælte af enhver vind, og som ikke gik rundt med hjertet på tungen.

For at nævne et enkelt eksempel, så måtte vi være vågne, når vi var sammen med en af hedeboenderne, som var historisk interesseret. Han kunne blandt andet alle ministerierne fra grundloven i 1849 til dato.